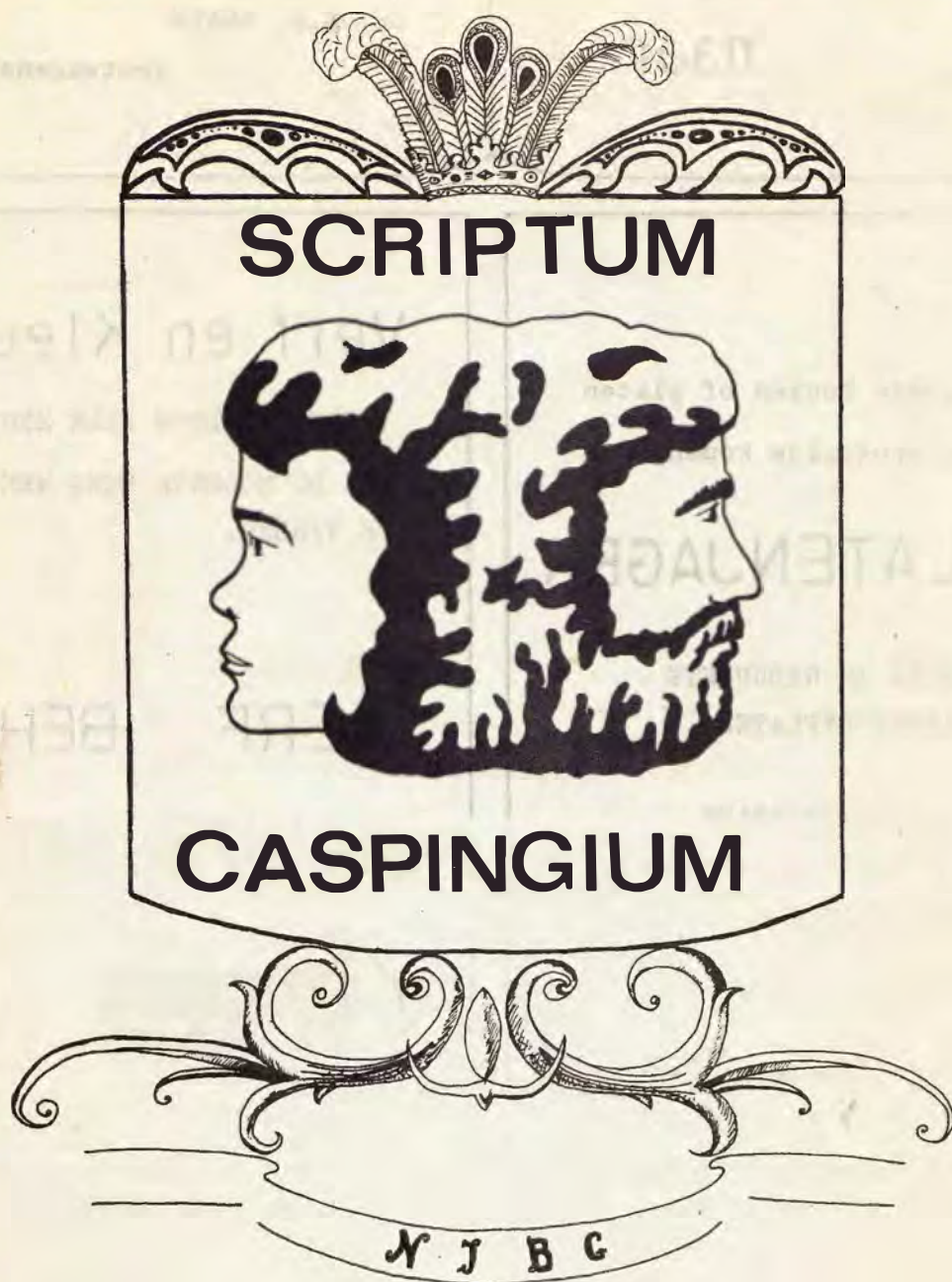

VAN ARKEL

CORINCHEM

Blad voor jeugd en geschiedenis

Losse nummers

150 cent

voor een goed
boek of reisgids
naar:

fa. J.H. KNIERUM

Gasthuisstraat 31

fa. A.B. v.d. NADORT

Langendijk 42

fa. N.H. STEIN

Westwagenstraat 7

Wilt u goede boeken of platen
voor een spotprijs kopen, dan
naar:

de PLATENJAGER

- * HANDEL IN GEBRUIKTE
GRAMMEFOONPLATEN
- * PLAATJESARTIKELEN
- * FEESTARTIKELEN

De prijzen liggen ver beneden
de helft van de nieuwprijs!

Verf en Kleur.....

VINDEN WE DOOR ALLE EEUWEN.

OOK DE MODERNE MENS WEET HET
TE VINDEN.

VERF BEHANG
HANDENARBEID

Kruisstraat 7 Gorinchem

slijterij
't UYLTJE

GASTHUISSTRAAT 23 GORINCHEM

Tel. 23702

Dranken worden gratis thuisbezorgd

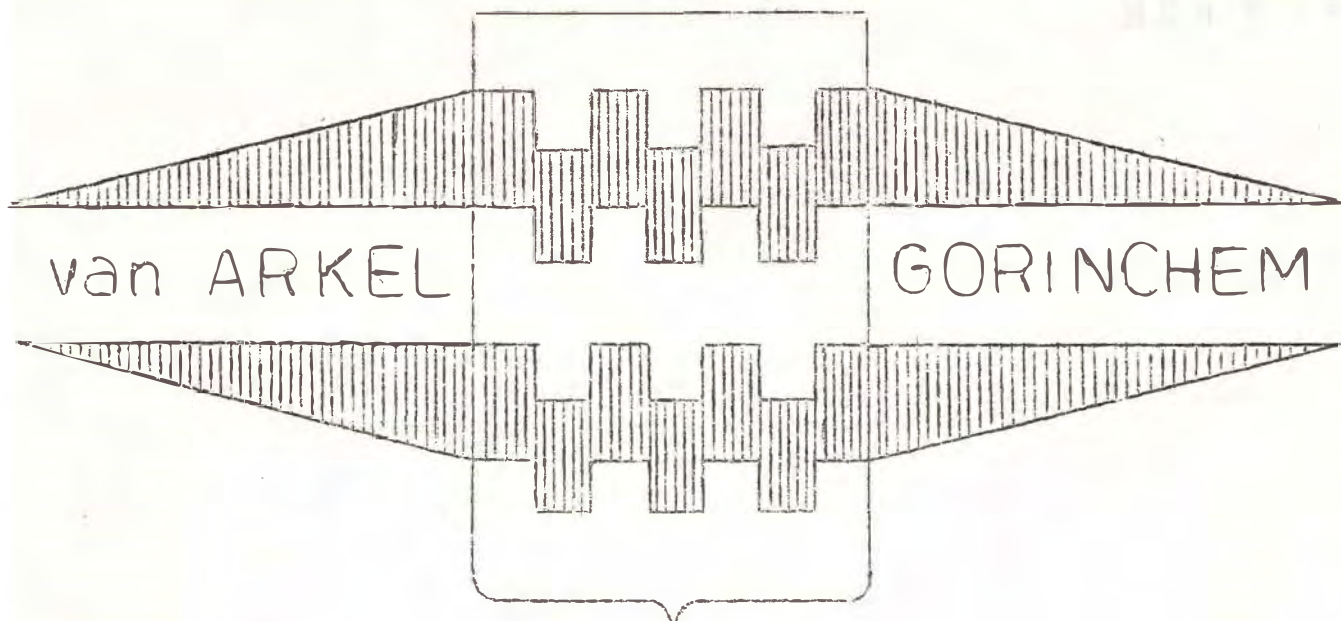
A.A. van OEFFEL

Rijksgediplomeerd

HORLOGER - JUWELIER

Schoutstraat 43 Piazza Center

Tel. 22236 Gorinchem

SCRIPTUM CASPINGIUM JRG. 2 - NR. 5

INHOUDSOPGAVE SC V

pag.

Hoofdredakteur:

R.evan Acquoy, Lijsterbeslaan 5,ee
Gorinchem. Tel. 23240ee

Redaktie SC V:ee

B.W. Nater en D. de Vriese

Eindredakteur SC V:ee

Mr. J.W. Groesbeek, van Eedenstraat 1,
Haarlem.ee

Medewerkers SC V:ee

H.F. van Peer, voorzitter hist. ver.ee
"Oud Gorcum".ee

R.eStamkot, geschiedkundig sekretarisee
der NJBG afd. Gorinchem ee.ee

Lay-out: R. van Acquoy

Tekeningen: R. Stamkot en R.v. Acquoy

Technische verzorging:

B.W. Nater en R. van Acquoy

Dit nummer kost f 1,50

Te verkrijgen door storting van dit
bedrag op girorek. 2 3 0 4 2 0 0
t.n.v. penningm. NJBG afd. Gorinchemee
onder vermelding van: SC V.ee
of bij boekhandel Stein, Westwagen-
straat 7, Gorinchem.ee

S.C. is het orgaan van de Nederland-
se Jeugdbond ter Bestudering van deee
Geschiedenis, afd. Gorinchem enee
omstreken.ee

VOORWOORD	5
redaktie SC V	
INLEIDING	7-12ee
Mr. J.W. Groesbeek	
DE PERIODE 1227 - 1272	12-15ee
Hoe kwam Gorcum aan Arkel? 12	
Herbaren II v.d. Lede 13	
Jan I, heer van Arkel 13-15	
D.eede Vriese	
DE PERIODE 1269 - 1360ee.....	14-19
Jan II, heer van Arkelee 14	
Jan III, heer van Arkelee 15	
Jan IV, heer van Arkelee15-19	
R. van Acquoy	
DE GRAFTOMBE DER ARKELSee.....	19-21ee
R.evan Acquoy	
DE BURCHTEN DER ARKELS	21-24ee
R.eStamkotee	
HOEKSE EN KABELJAUWSE TWISTENee	24ee
D.eede Vriese	
DE PERIODE 1360- - 1401	25-27ee
Otto van Arkel 25	
Jan V, heer van Arkel 26	
D.eede Vriese	
DE ARKELSE OORLOGEN	27-32
B.W. Nater	
WILLEM CONTRA JACOBA	32-34
B.W. Nater	
OD - STOUT - STERK	ee34-37
H.F. van Peer	
OVERZICHT PERIODE 1227 - 1418	37-39
R. van Acquoy	
LITERATUURLIJST + NOTEN	39-41
Mr. J.W. Groesbeek	

Omslag ontwerp: C.B. van Kuilenburg
Tekeningen : R. Stamkot en R. van Acquoy

1ste oplage: december 1972 200

Druk: NJBG bureau te Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

© 1972 N.J.B.G. afd. Gorinchem e.o. te Gorinchem.

VOORWOORD

300 JAAR GELEDEN.....ee

stierf, volgens de Gorcumse geschiedschrijvers, Jan van Arkel I, bijgenaamd "de Sterke".

De redactie heeft deze gebeurtenis aangegrepen om een speciaal nummer van Scriptum Caspingium over de Heren van Arkel uit te brengen.

Dit is echter pas gebeurd na lang aarzelen. Immers over deze periode van Gorinchems geschiedenis is vrijwel niets met zekerheid bekend, omdat de gegevens ontbreken. O ja, de oude Gorcumse geschiedschrijvers hebben genoeg over deze periode geschreven, maar fantasie en waarheid zijn moeilijk uit elkaar te houden in deze kronieken en vaak is het een vermenging van beiden.

De redactie stond dan ook voor een moeilijke taak, toen eenmaal besloten was een nummer van S.C. over dit, wel degelijk buitengewoon interessante, onderwerp uit te brengen.

Nadat een speciale S.C. - van Arkel redactie was geformeerd, waaraan naast de vaste redactie van S.C., waren toegevoegd:

Mr. J.W. Groesbeek, rijksarchivaris voor de prov. Noord Holland als eindredakteur en Dcuwe de Vries als mede werker, de heer H.F. van Peer schrijft over de sterke verhalen; werd begonnen met een uitgebreid literatuuronderzoek voor dit nummer.

Het resultaat heeft u nu voor u, na veel speurwerk tot stand gekomen. Natuurlijk kan de redactie niet volledig instaan voor de waarheid van het vermelde, maar er is naar zoveel mogelijk nauwkeurigheid gestreefd.

Misschien vindt u de stof soms een weinig saai of een opsomming van feiten, dan moet u zich realizeren dat we hebben getracht zoveel mogelijk de stof op een populair-wetenschappelijke wijze te brengen en dus alle, soms erg lezenswaardige, verziensels weggelaten hebben.

Waar in het blad gezegd wordt: "Kemp", dan wordt bedoeld: Abraham Kemp "Leven der doorl. heeren van Arkel ende jaarbeschrijving der stad Gorinchem" 1656.

Hopelijk heeft u na het doorlezen van dit nummer een beter inzicht verkregen in de toestanden en gebeurtenissen in Gorinchem tijdens het zgn. Arkelse Tijdvak.

Tenslotte danken wij Mr. J.W. Groesbeek voor het vele werk, dat hij verzet heeft voor dit nummer in zijn functie als eindredakteur en de vele personen, die aan het tot stand komen van dit nummer hebben meegewerkt

Gorinchem december 1972.

De redactie 1972 van S.C.

INLEIDING

door Mr. J.W. Groesbeek
Rijksarchivaris voor Noord Holland

Met bijzonder veel genoegen voldoe ik aan het verzoek van de Nederl. Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis, afd. Gorinchem, om een bandel in te leiden over het onderwerp: de heren van Arkel.

In de eerste plaats verheugt het mij, dat er onder de hedendaagse jeugd nog steeds belangstelling voor dit onderwerp bestaat. In de tweede plaats voert dit object mij terug naar mijn eigen jeugd. Als jongen van 14 jaar verslond ik het boek "De laatste der Arkels" geschreven door Huf van Bueren. Ik las en herlas het en misschien heeft deze historische roman wel de richting van mijn latere loopbaan bepaald! Maar laten ons nu niet sentimenteel worden en ons niet gaan bezighouden met allerlei bespiegelingen.

We laten de nuchtere feiten spreken: De naam "van Arkel" wordt in de nu bekende oorkonden niet vermeld voor het jaar 1247. Behalve Jan I, heer van Arkel, die van 1253-1264 vermeld wordt, wordt de naam van Arkel óók gedragen door zijn broer, Otto van Arkel, heer van Heukelom en Asperen (vermeld 1260-1272) en óók door eend jongere broer, Hugo Botter van Arkel (vermeld 1247-1284). dd
Hieruit mogen wij wel afleiden, datdd hun vader reeds de heerlijkheid Arkel bezat. Die vader voerde echterdd niet de naam "van Arkel", maar heette Herbaren (I) van de Lede, vermeldddd 1227-1243. De stamvader van de vanded Arkel's was dus een "van de Lede".dd Deze Herbaren was geen "heer van dedd Lede", want deze heerlijkheid behoortede toe aan zijn broer, Jan I, heerdd van de Lede en Schoonhoven (vermeidd 1247-1255). Na het uitsterven van deze van der Leds, is de heerlijkheid van die naam gekomen aan de heren van Arkel.

De genoemde Herbaren van de Lede (1227-1243) moet een aanzienlijk man geweest zijn, die zich behalve heer van Arkel óók heer van Bergambacht, Heukelom en Asperen mocht noemen. Met wie hij getrouwd was, lezen we niet in de oorkonden. Het is echter niet onmogelijk, dat zijn vrouw Alverade van Heusden heette, gesproken dus uit een oud en aanzienlijk geslacht.

Vanzelfsprekend interesseert ons dan vier de vraag, wie de vader van Herbaren II van de Lede geweest kan zijn. dd

Volkomen zekerheid is hier niet te geven. We hebben de keus tussen Folpert van de Lede (1204-1214) en Floris van de Lede (1204-1207). Zij worden beide genoemd in verband met het slot te Asperen. Aangezien Asperen in het bezit van de Arkelse tak komt, zou óf Folpert of Floris een directe voorvader van de Arkels geweest kunnen zijn. Aangezien de naam Folpert in geen tak van de Lede-Arkel groep verder voorkomt, de naam Floris echter wel, gaat onze voorkeur uit naar Floris van de Lede als vader van Herbaren II van de Lede. Ook deze Floris moet een goed huwelijk gedaan hebben. Het is namelijk vrij zeker, dat hij gehuwd wasdd met een erfdochter van Hugo Botter, dd heer van Schoonhoven.

Onze nieuwsgierigheid richt zich dan weer op de vraag, wie de vader van Floris van de Lede geweest kan zijn. De enige figuur, die als vader in aanmerking komt, is Herbaren I van de Lede, die vermeld wordt in een oorkondedd van 1143. Prof. Oppermans houdt dezedd oorkonde voor onecht. Aangezien mended zich bij het maken van een valse oorkonde bediende van namen, die werkelijk in die tijd voorkwamen (anders liep men de kans dat het bedrog al tedd gauw aan het licht zou komen) kan Herbaren I van de Lede in 1143 toch weldd bestaan hebben en de vader van Folpertdd en Floris van de Lede geweest zijn. Misschien is hij getrouwd geweest metdd een dochter van Willem, heer van Altena. Een zwak argument hiervoor is, dd dat zijn kleinzoon heer Willem vanded Wijffliet (1246-1255) de heerlijkheiddd

Wijffliet in het land van Altena bezat. Aanvankelijk heb ik deze heerlijkheid gezocht op Noord-Beverland in Zeeland, maar veel logischer is het Wijffliet te vereenzelvigen met Wijffliet in het land van Altena.

We kunnen ons de afstamming van de heren van Arkel aldus voorstellen:

- I Herbaren I van de Lede, 1143
(gehuwd met een dochter van Willem, heer van Altena) Zijn zoon:
- II Floris van de Lede (1204-1207).
(gehuwd met een dochter van Hugo Botter, heer van Schoonhoven).
Zijn zoon:
- III Herbaren II van de Lede (1227-1243). (gehuwd met Alverade van Heusden). Zijn zoon:
- IV Jan I heer van Arkel (1253-1264),
gehuwd met Bertha van Ochten Ricoldsdochter. Stamvader van de Arkel's. Zijn zoon:
- V Jan II heer van Arkel (1269-1296).
Overleden 27 maart 1297. De naam van zijn vrouw is onbekend.
Zijn zoon:
- VI Jan III van Arkel (1297-1326).
Eerst gehuwd met Mabelia van Voorne en daarna met Cunegonde van Virnenburg. Zijn zoon:
- VII Jan IV, heer van Arkel (1322-1359),
overleden in mei 1360. Gehuwd met Margaretha (volgens de traditie: Ermgard) van Cleve. Zijn zoon:
- VIII Otto, heer van Arkel (1360-1396),
overleden 26 maart 1396. In 1360 gehuwd met Elisabeth van Bar, vrouwe van Pierpont. Zijn zoon:
- IX Jan V, heer van Arkel, geb. 1362, overl. aug. 1428. Hij was in 1376 gehuwd met Johanna van Gulik, erfdochter van Gelre. Heer van Arkel (en Gorinchem) was hij van 1396-1402.
In navolging van Kemp wordt hij hovaardig en trots genoemd en wordt vermeld, dat hij weigerde rekening en verantwoording aan de graaf af te leggen. Het komt mij voor, dat dit oordeel onjuist is. Er is geen enkele reden om te veronderstellen, dat Kemp gelijk heeft.

Het komt mij eerder voor, dat dergelijke praatjes rondgestrooid zijn om het gedrag van hertog Willem van Beijeren tegenover de van Arkel's een schijn van rechtvaardiging te geven. We moeten niet vergeten, dat Jan van Arkel door zijn huwelijk vrij zeker hertog van Gelre geworden zou zijn. Dit kon hertog Willem, dus graaf van Holland, niet dulden. Bovendien had Jan van Arkel de partij van hertog Albrecht (hertog Willem's vader) gekozen en hertog Willem zelfs belegerd op het slot Altena. Jan van Arkel was hierdoor een tegenstander geworden van hertog Willem, die tot elke prijs vernietigd moest worden. Er zullen betere bewijzen, dan nu voorhanden zijn, bijeengebracht moeten worden om "schuld" van Jan van Arkel aan de gang van zaken vast te stellen. Zelfs het accepteren van vernederende voorwaarden door de van Arkel's, kon de woede van hertog Willem niet tot bedaren brengen.

Onder de van Arkel's is Gorinchem tot grote bloei gekomen en de Gorkummers waren de van Arkel's toch over het algemeen welgezind. Speelt de rivaliteit van Dordrecht soms ook nog een rol in het gedrag van hertog Willem?

X Willem van Arkel (1400-1417), gesneuveld 1 dec. 1417. Hij is niet gehuwd geweest, doch liet wel (onwettige) afstammelingen na. Tijdens zijn leven nog gingen de stad Gorinchem en de heerlijkheid Arkel, met nog vele andere bezittingen voor zijn geslacht verloren. De heer W.F. Emck merkt in zijn "Kroniek van Gorinchem", 1929, op dat Willem nog drie korte periodes baas in Gorinchem is geweest, n.l. 14 sept. 1406-6 aug. 1409; 26 juli 1412-24 aug. 1412; 21 nov. 1417-1 dec. 1417.

Tot slot willen we nog enige aandacht schenken aan de vraag of er nog afstammelingen van het oude geslacht in leven zijn. Ik ben geneigd die vraag met ja te beantwoorden. In de eerste plaats begrijp ik daaronder de afstammelingen in vrouwelijke lijn. Arkel-dochters huwden met leden van andere geslachten, die zich voortgeplant hebben.

Bovendien produceerden de adellijke heren in de middeleeuwen vaak een behoorlijk aantal bastaarden. Op de door mij gepubliceerde stamboom zult u daar verscheidene onwettige afstammelingen terugvinden en daar ontbreken zelfs nog enige Gorkumse regeringsfamilies, die wel hoogstwaarschijnlijk uit de van Arkel's voortkomen, maar waarvan de afstamming niet aan te tonen is. Vaak dragen deze afstammelingen andere familienamen, waardoor de afstamming uit Arkel niet dadelijk blijkt. In Brabant en elders komt nog steeds een uitgebreide familie "van Grevenbroek" voor, die afstamt (onwettig) van Robbert van Arkel, heer van Bergambacht (1338-1347).

Ik herinner verder aan Otto van Arkel, heer van Heukelom en Asperen (1269-1272), een wettige broer van Jan I, heer van Arkel.

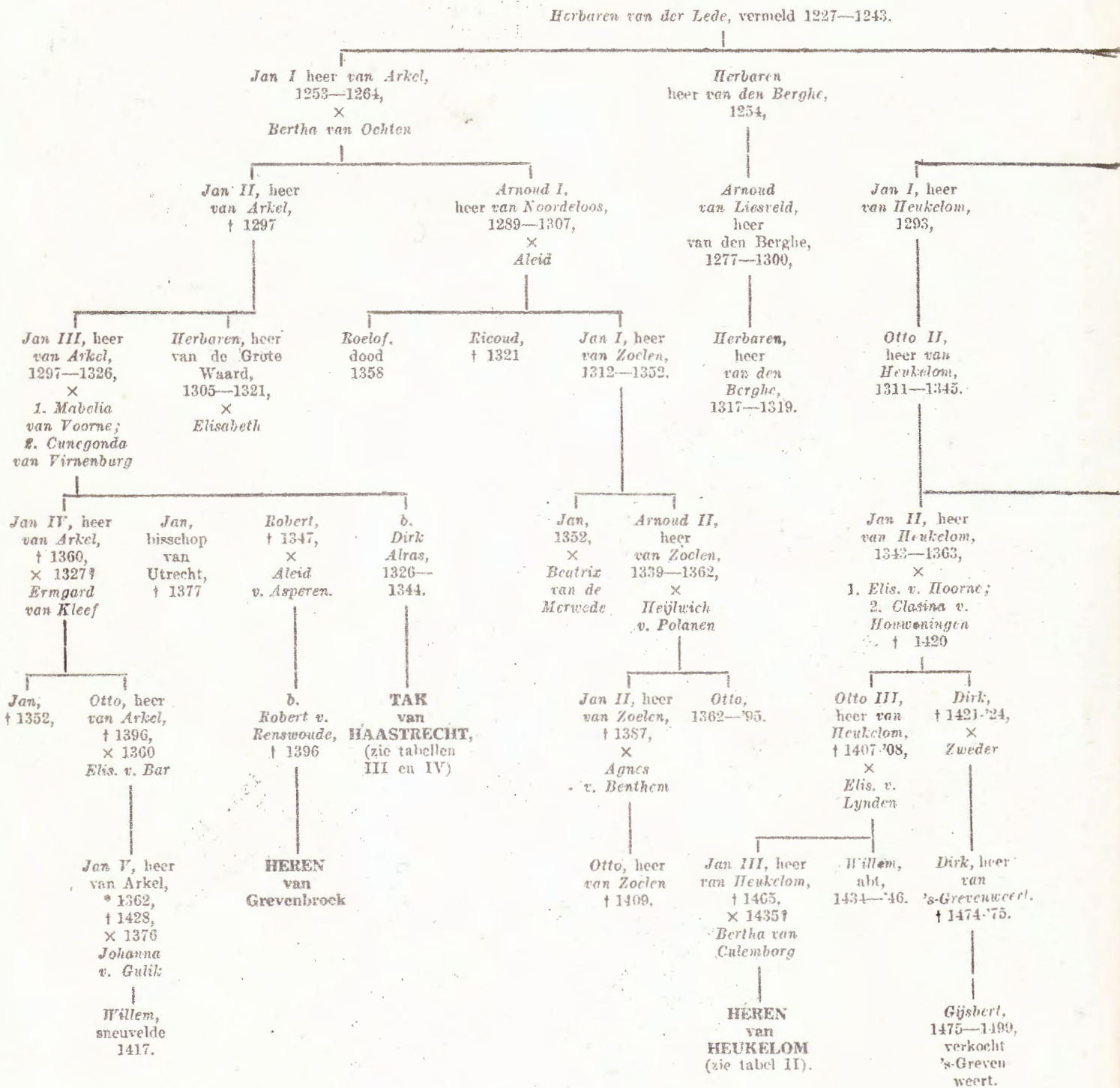
Uit hem stammen families, die de namen "van Asperen" en "van Heukelom" droegen, doch in wettige lijn wel uitgestorven schijnen te zijn. Ook de "van Slingeland's" behoren tot de Arkel-clan. Deze familie behoort thans nog tot de Nederlandse adel, al is pas vrij recent aangetoond, dat de afstamming via een bastaard loopt.

Na het uitsterven van de hoofdtak hebben leden van de familie "van Heukelom" de naam "van Arkel" weer opgenomen, en zijn zich "van Arkel van Heukelom" gaan noemen, of "van Arkel" zonder deze toevoeging. Ook zij lieten soms weer bastaarden na, die zich eenvoudig "van Arkel" noemden. Voorzover mij bekend is echter geen enkele hedendaagse "van Arkel" er in geslaagd, zijn afstamming uit de oude Arkel-groep te bewijzen.

De volgende 2 pagina's tonen een door mij in de "Nederlandsche Leeuw" gepubliceerde stamboom van de Heren van Arkel.

Tabel I
Vertakkingen van het geslacht
van Arkel.

Otto I heer van
Heukelom en Asperen,
1269—1272,

Hugo Botter,
124—1281,

Otto, heer
van Asperen,
† 1344/45.

Arnold, heer van Ligenburg,
131—1356,

Herberen
van Heukelom,
† 1333,

×
1. Geertruid van Wijffliet;
2. Meckeld
Kok van Weerdenburg

×
Agnes van Mirlaer

Otto heer
van Asperen,
† 1345,
×
Agnes, b.
van Aenes

Gerrit, heer
van Tuil
en 't Waal
† ± 1380,
×
Els. van
Cuijk

b.
Piet,
1334—46.

b.
Gerrit,
1339—41.

Jan van
Ligenburg,
1327—48,
×
Cher. van
Benschoten
van
Schonauwen

Gerrit,
1351—59.

Otto,
1321—59.

Otto, heer
van Achoy,
1355—82,
×
E. van
Maldegheem.

b.
Laurens,
1329—1349.

Otto,
1356—1363

Hendrik,
1363

Glabrecht,
† 1363
Els. van
v. Dalem

TAK
van
LEIDENBACH
van
SCHONAUWEN
(vgl. Ned. Leu.
nr. 1363)

Herberen,
heer
van Achoy,
1384—1411,
×
Katharina

Willeken,
1370—1401,
×
Johanna
van de
Mercede

Brustijn,
1402—24.

b.
Gerrit,
1402—24.

Otto,
1414—1416,
(x 1446
Agnes?)

Otto,
1366—1407,
(1428)

Otto,
1389—1407.

Jan,
(1427,
verkocht
Achoy
1437.

Otto,
x ± 1420
Geertruid
b.
van Heeren.

b.
Otto,
1412—1430,
×
Meckeld
v. Loen.

Jan,
1463—81.

Idam?
1442—75

Otto?
1458 (1609)
×
Jutte van
Culemborg?

van
HEUKELOM

Willeken,
1411—42
(? jaar 1440).

HOE KWAM GORCUM AAN V. ARKEL?

Volgens Aart Kemp, een oude Gorcumse kroniekschrijver, heeft heer Jan (Herbaren II v.d. Lede) van Arkel, toen hij nog jong was op aanraden van zijn vader en door hulp van zijn schoonvader van Vernenburgh, Wolferen gekocht van graaf Otto van Bentheim (Wolferen was een plaatsje, geleenaast het huidige Gorinchem. Bij de opbouw van Gorinchem werd Woferen afgebroken).

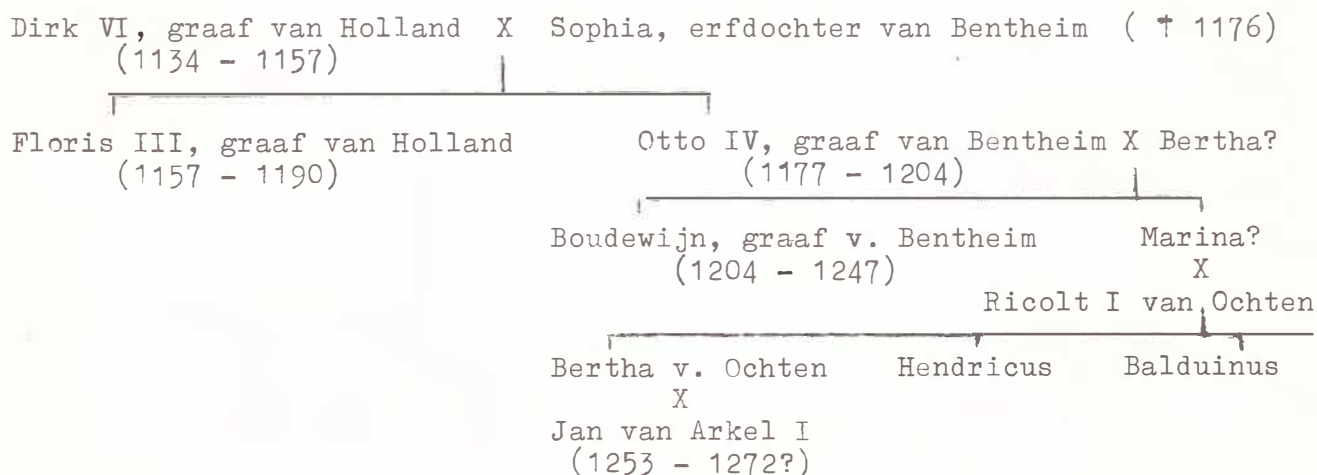
Dit is echter onwaarschijnlijk, want er bestaat een oorkonde uit 1224 (toen was Otto van Bentheim al dood!), waarin melding wordt gemaakt van (vertaald): "mannen van de graaf van Bentheim aan de Lingemonding". Wolferen was toen nog in het bezit van Balduinus (Boudewijn), die Otto in het graafschap opvolgde.

Van Goch trekt de conclusie, dat de koop plaats gehad moet hebben na 1224 en voor 1227, omdat Jan IX (Herbaren I v.d. Lede) nog bij zijn leven Jan X (Herbaren II v.d. Lede) de koop aanried.

Men veronderstelt ook wel, dat de van Arkels door afstamming aan het gebied van Gorinchem zijn gekomen. De heer de Groot deed in 1937 in de "Nederlandsche Leeuw" de volgende heel aannemelijke veronderstelling.

In een tweetal charters is sprake van een geschil tussen de abdij van Middelburg en Henricus en Balduinus, filii Marinae. Henricus heet ook nobilis van Ochten. Balduinus zou genoemd kunnen zijn naar Boudewijn van Bentheim. Het volgende versterkt dit vermoeden. In het hierboven genoemde geschil wordt op 10 maart 1242 te Middelburg uitspraak gedaan door Willem II, graaf van Holland, en Balduinus, graaf van Bentheim. Men zal dus niet ver van de waarheid zijn door aan te nemen, dat de aan beide graven bekende en daarom niet nader aangeduide Marina de zuster van de Bentheimse graaf was en dat zij gehuwd was geweest met de nobilis Ricolt I van Ochten. Het is aannemelijk, dat deze Marina behalve haar zonen een dochter een Bertha van Ochten heeft gehad; haar broer (?) Boudewijn had immers ook een dochter Bertha. Bij de dood van Boudewijn van Bentheim in 1248 is het Hollandse deel van zijn bezittingen gedeeltelijk aan de tak van zijn zuster Marina toegevalen, wier dochter Bertha, gehuwd met Jan van Arkel toen of later de stad Gorinchem kan hebben verkregen (ongeveer 1253).

Uit onderstaande tabel kan men aflezen, dat de van Arkels afstammen van de Hollandse graven!

De theorie van de heer de Groot is erg kundig opgezet en uitgewerkt, alleen ik geloof er niet erg in.

- DOUWE DE VRIES -

HERBAREN II V.O. LEDE 1227-43.

Men heeft Herbaren II van de Lede aanvaard als stamvader van de heren van Arkel. Als "nobilis" wordt hij in 1227 het eerst genoemd. Vervolgens treedt hij op als ridder bij een verzoening tussen Dirk, heer van Altena en anderen.

Hij was waarschijnlijk getrouwd met Aleid (of Alverade) van Heusden. Uit dit huwelijk is o.a. Jan I, heer van Arkel geboren.

Herbaren II van de Lede is waarschijnlijk gelijk te stellen aan Jan X, indien de oude kroniekschrijvers als de stichter van Gorinchem beschouwen. Wanneer wij echter rekening houden met de moderne theorie, dat Gorinchem omstreeks 1253 aan de van Arkels is gekomen, is dit onmogelijk. Ik voel er daarom meer voor Jan I, de Sterkenn als stichter van Gorinchem te noemen.

Van deze Herbaren wordt nog verteld dat hij op bede van Paus Gregorius XI optrok naar Stadingerland, om de afvallig geworden Christenen te doen boeten voor hun ketterij. Hij sneuvelde in een gevecht tegen hen op 16 juli 1234. Dit wordt vermeld in van Goch. In sept. 1243 erkent deze Herbaren echter, dat hij goederen van het Domkapittel in Heukelom ontvangen heeft, zodat het waarschijnlijker is dat hij kort na 1243 is overleden. Deze Herbaren heeft zich waarschijnlijk reeds bij zijn leven "van Arkel" genoemd; daar geen enkele van zijn zoons de naam "van de Lede" meer gedragen heeft.

JAN I VAN ARKEL, de Sterke

Omstreeks 1253 kwam Jan I door koop of afstamming in het bezit van de landen rond Gorinchem. Hij steeg hierdoor natuurlijk in aanzien. Het is dan ook begrijpelijk dat wij pas van 1253 af zijn naam regelmatig tegekomen in oorkonden.

In de akte van 17 maart 1253 treedt hij heer van Arkel en ridder genoemd, op als getuige voor de heer Jan van de Lede. In het volgende jaar (25 juni 1254) vinden wij hem met zijn broeders Otto en Hugo vermeld in de oorkonde, waarin heer Jan van de Lede en zijn neef Hugo van Arkel, Floris van Dalem belenen met een derde van Dalem. Op 29 oktober 1263 beleent hij zijn "cognatus" Otto met het bedijkteland, dat Slingeland genoemd wordt. Voor de laatste maal wordt hij vermeld op 23 augustus 1264, wanneer hij met Willem, heer van Brederode, een watergang verleent aan heer Hendrik van Alblas.

Zoals al gezegd is hij met een aanzienlijke grenzende waarschijnlijkheid getrouwd geweest met Bertha van Ochten Ricoldsdochter.

De betekenis van Jan In van Arkel, ook wel genoemd Jan, de Sterke, voor Gorinchem is bijzonder groot geweest. Onder deze Jan breidde de stad zich sterk uit. Zelfs was er sprake van een aarden omwalling om de stad. In deze tijd waren er nog vrijwel geen stenen gebouwen, alles was nog van hout.

Hij is de bouwheer van de "Keizerlijke burcht" en de St. Janskerk geweest. Het is overigens twijfelachtig of hij bij de bouw van de St. Janskerk de fundamenten van het vroegere kasteeltje van de Bentheims, dat ongeveer op deze plaats heeft gestaan, heeft gebruikt. Abraham Kemp veronderstelt van wel, Aart Kemp, zijn kleinzoon, van niet.

Toen Jan de Sterke in het bezit was gekomen van Wolferen, liet hij de "Koninklijke Burcht" te Arkel in de steek en begon "te oosten buyten Gorinchem" met de bouw van een "Keizerlijk paleis". Het Arkelse slot werd in gedeelten afgebroken, omdat het bewoonbaar moest blijven, totdat de "Keizerlijke Burcht" klaar was.

Het was in 1267 nog bewoond. Volgens de bronnen moet de "Keizerlijke Burcht" voor 18 april 1290 zijn voltooid. Voor verdere informatie over dit onderwerp, zie het artikel over de burchten van de van Arkels. Jan van Arkel regeerde zijn heerlijkheid als een koninkrijkje in miniatuur; ook hield hij grootse feesten. Jan I, de Sterke, stierf vermoedelijk in 1272 en werd misschien begraven in de St. Janskerk. Zijn vrouw Bertha van Ochten hertrouwde in 1280 met Johan Wolft.

Gevelsteen in de Waterpoort te Afdam

- DOUWE DE VRIES -

DE PERIODE 1269 - 1360

Over de 3 heren van Arkel, die in deze tijd over Gorinchem regeerden is, evenals de overige van Arkels trouwens, niet zo heel veel bekend. Veelal moeten we afgaan op gissingen en onwaarheden van de oudere kroniekschrijvers, hierdoor is het nietnwaarschijnlijk dat ik er op enkele (misschien wel vele) plaatsen enigszins naastzit.

Jan II v. Arkel

Op 24 juli 1269 wordt zijn naam voor het eerst vermeld. Dan is Jan nog knape, pas in 1281 is hij ridder. Van deze Gorinchemse heer wordt gezegd, dat hij een vroom heer was, grootmoedig en wijs, altijd trachtende om zijn onderzaten welvaart te bezorgen en voor hen privilegiën te verwerven.

Op 23 februari 1282 verklaart Floris V, dat hij aan die van Gorinchem, mannen van de heer van Arkel, dezelfde tolvrijheid zal geven die zij nu genieten, indien "villam predictam" ten gevolge van een overstroming of een dijkdoorbraak naar elders zou moeten worden verlegd. Gorinchem wordt hier niet met de latijnse naam "oppidum" of "civitas" (= stad, plaats met stadrecht), maar slechts met "villa" (= dorp, plaats zonder stadrecht) aangeduid. Dit wijst erop dat Gorinchem op die datum nog geen stad was.

Deze oorkonden heeft aanleiding gegeven tot tal van beschouwingen over de wijze waarop Gorinchem, dat in 1224 nog toebehoorde aan de heren van

Bentheim (Boudewijn), in het bezit der van Arkels gekomen kan zijn. In een artikel hiervoor is naar een oplossing gezocht voor het probleem of Gorinchem door koop of door afstamming in het bezit is gekomen der Arkels.

In 1287 (4 juli) krijgen de burgers van Gorinchem ook tolvrijdom van Jan van Brabant voor diens gebied, doordat Jan II hem bijgestaan had in zijn strijd tegen Reinoud van Gelder en Limburg.

In 1296 werd Floris V door de edelen vermoord. Jan II koos de zijde van Floris, want na de gevangenneming van Floris neemt Jan diens twee neven van Henegouwen mee naar zijn kasteel. Ook maakt hij later deel uit van het gezelschap dat aan de koning van Engeland de dood van Floris V gaat melden. In 1297 (27 maart) sneuvelde Jan in de slag bij Vronen (bij Alkmaar) tegen de in opstand gekomen Friezen. Hij werd begraven in de St. Janskerk. Met wie Jan getrouwd is geweest is onbekend. Van Goch noemt Bertha, dochter van heer Gerrit van Sterkenburg, anderen noemen Ermgard van Voorne, doch beiden zijn onjuist.

JAN III, Heer v. Arkel 1297-1326

Jan II werd opgevolgd door zijn zoon Jan III.

Hoewel de kruistochten naar het Heilige Land aan het einde van de 13de eeuw reeds veel van hun aantrekkelijkheid voor de adel verloren hadden, schijnt deze Jan toch nog zo ondernemend geweest te zijn om de reis naar het Saraceense land te wagen. Of hij dit gedaan heeft voor of na de dood van zijn vader blijkt niet. Kemp weet over deze reis nog een gebeurtenis te vertellen, die thuishoort bij de afdeling sterke verhalen.

Onder de heerschappij van Jan van Arkel III werd West-Europa in het begin der 14de eeuw bezocht door hongersnood en pest, de twee grote boosdoeners uit die dagen. Ook Gorinchem zou in de ellende van de hongersnood delen en vooral onder de armen van de stad werd vreselijk geleden. Uit deze tijd is het sterke verhaal bekend van de weduwe Elizabeth Hendriks.

Gorinchem was in die tijd een plaats van vnl. vissers en kooplieden. Tegenover Gorinchem lag (en ligt nog) de stad Woudrichem, waarvan de bevolking ook vnl. leefde van de visserij en handel. Er was al meerdere keren onenigheid geweest over het feit wie waar mocht vissen. Dit leidde in 1322 (2 feb.) tot een overeenkomst tussen de heer van Arkel en Willem van Hoorn, heer van het land van Altena en Woudrichem. De heer van Arkel kreeg "alle visseryen en water aan beyden zeyden der Merwe van den halven Lingen tot Schelluinersloot toe". Verder werden de Gorinchemse burgers vrijgesteld van de Woudrichemse tol, terwijl de Woudrichemmers hetzelfde privilege verkregen voor de Gorinchemse tol. Door deze, en nog andere faciliteiten, ontstond erneen betere verstandhouding tussen beide steden.

Jan III was tweemaal getrouwd. Hoewel er geen oorkonde bestaat waarin dit feit vermeld staat, zijn er toch bewijsgonden genoeg om met grote zekerheid te kunnen zeggen, dat zijn

eerste vrouw Mabelia van Voorn (vermeld 1293-1305 overl. 1318?) heette. Op 27 oktober 1321 wordt voor het eerst melding gemaakt van de tweede vrouw van Jan III. Zij heette Cunegonde van Virnenburg.

Er blijkt veel verwarring te bestaan over het feit of Jan IV nu een zoon van Mabelia of van Cunegonda is. Verschillende schrijvers nemen aan dat Jan IV van Arkel identiek is met Jan van de Lede, de oudste zoon van Cunegonda. Dit is echter geheel onjuist. Jan IV was de zoon van Mabelia van Voorne en Jan van de Lede, de latere bisschop Jan van Arkel, is de oudste zoon uit het huwelijk met Cunegonda.

De laatste oorkonde, waaruit nog blijkt dat Jan III in leven is, dateert van 12 juni 1323. Hieruit konkludeerden enkele oudere schrijvers (t.w. Paulinen Kemp), dat hij vrij vlug hierna wel overleden zou zijn, en wel op 24 dec. 1324.

Hiermede in strijd is echter de oorkonde d.d. 18 aug. 1326, waarin Jan van Arkel nog optreedt. Van deze oorkonde is het origineel verloren gegaan en we bezitten alleen nog een vidimus (lett.: wij hebben het gezien) van 1396.

Het is niet bekend wanneer Jan stierf, maar de oorkonde van 1326 in aanmerking genomen is het aannemelijk dat hij tussen 18-23 aug. is overleden.

De graftombe in de St. Janskerk. (zoals zal blijken uit het artikel hierna) is aan hem en zijn eerste vrouw Mabelia van Voorne gewijdt; en door Jan IV omstreeks 1328 in de (oude) kerk geplaatst.

Jan IV v. Arkel

Hij wordt voor het eerst genoemd in een oorkonde, gedateerd 29 maart 1322. Jan IV raakte in conflict met zijn stiefmoeder Cunegonde (de vrouw van Jan III). Waarschijnlijk was Jan IV ontevreden over het feit dat de heer-

lijkheid van den Berghe door graaf Willem was toegewezen aan zijn halfbroer Jan v.d. Lede (de latere bisschop Jan van Arkel). Op 23 aug. 1326 deed graaf Willem uitspraak over deze kwestie ten gunste van Jan van de Lede.

Hoe van Goch er bij komt dat Jan IV al in 1314 in Keulen (tijdens een toernooi) trouwde met de erfdochter van graaf Otto van Cleef, Irmengard is een raadsel (blz. 125; "Van Arkels Oude Veste").

Pas in 1327 wordt er voor het eerst melding gemaakt van de vrouw van Jan. Hij is daarom waarschijnlijk pas omstreeks dit jaar getrouwd met Irmengard van Cleve (het is nog de vraag of ze wel Irmengard of Ermgard heette, aangezien in een akte van 1408 wordt gesproken van Margariet of Margaretha van Cleve, en geen van haar kinderen Ermgard heette, zoals gebruikelijk was).

Uit dit huwelijk blijkt wel hoe zeer de van Arkels in aanzien gestegen zijn. Sedert dit huwelijk worden de van Arkels door de Hollandse graven "onsen lieven neve" genoemd.

Onder zijn bewind woedde er in 1334 een storm, waardoor veel mensen en vee omkwamen in het water. Kemp weet ons te berichten dat de stad steeds dichter bebouwd werd. Hoewel er steeds meer huizen kwamen was het overgrote deel nog van hout gemaakt. Daarom stond de stad ook vaak in brand. Zo ook in 1348, toen er 8 huizen langs de haven afbrandden. In 1342 was er hier zelfs een aardbeving en in 1348 bezocht de pest Gorinchem en rukte ongeveer 400 inwoners weg. De mensen hadden het in die tijd wel zwaar te verduren.

Onder deze Jan braken ook de Hoekse en Kabeljauwse twisten uit (deze worden in een volgend artikel besproken). Politiek gezien trad Jan niet op de voorgrond, daar hij de Kabeljauwse partij toegedaan was. Hij koos de zijde van Willen IV.

Toen graaf Willem IV heer Jan's broer op de Utrechtse bisschopszetel bracht en zelf membaer en voogd van het Sticht werd, droeg hij de uitoefening

van die taak op aan heer Jan,,die hem beloofde hiervan goede rekening te zullen doen.

Tijdens zijn regering komen verschillende ongeregelheden voor.

Op 16 april 1355 doet graaf Willem uitspraak in het geschil van heer Jan van Arkel met Willem van Oosterhout en Roelof van Dalem, waarbij Willem in het bezit wordt gesteld van alle goederen, waarop heer Jan tot heden beslag had gelegd.

De moeilijkheden van Jan IV met hertog Albrecht over de heerlijkheid van der Lecke (door Mr. J.W. Groesbeek)

Hertog Willem IV verkocht in 1342 de heerlijkheid van der Lecke aan Jan van Polanen, doch deze viel bij de graaf in ongenade en zo viel het hertog Willem V niet moeilijk om op 21 april 1351 te erkennen, dat zijn lieve neve, die here van Arkel, op grond van handvesten, die deze bezat, recht had op (een deel) van de goederen van der Lecke, te weten Streveland, Nieuw Leckerland, Brandwijk, Ghibeland en Bleskensgrave aan beide zijden van de Grave.

De graaf was zo overtuigd van de juistheid van de aanspraken van de heer van Arkel op deze goederen, dat hij deze er op genoemde datum mede beleende. Maar: op 5 dec. 1356 verzoende de hertog zich weer met Jan van Polanen en dit bracht met zich mee, dat de hertog lang niet zo overtuigd meer was van de aanspraken van de heer van Arkel en van de heer van Culemborg (die ook een deel van de heerlijkheid van der Lecke gekregen had).

Beide heren raakten daarop in conflict met heer Jan van Polanen. Hertog Albrecht besliste dit geschil door op 12 sept. 1358 vast te stellen, dat heer Jan van Polanen méér recht had op de heerlijkheid van der Lecke dan de beide andere heren. Hij mocht hier echter niet aankomen zolang de mogelijkheid bestond, dat deze op korte termijn een beter bewijs voor hun aanspraken aanbrachten. Hertog Albrecht was dus kennelijk geneigd om de goederen van der Lecke aan heer Jan van Polanen terug te geven.

Dit namen de anderen niet en Jan heer van Arkel raakte met hertog Albrecht in conflict. Op 29 mei 1359 verzoende hij zich weer met de hertog, waarbij bepaald werd, dat hun geschil over de goederen van der Lecke onderworpen zou worden aan de uitspraak van de arbiters.

De arbiters hadden kennelijk weinig moeite met het constateren van het feit, dat de heer van Arkel volkomen het gelijk aan zijn zijde had, want zij deden op 4 juli 1359 reeds hun uitspraak.

Toch wilden zij heer Jan van Polanen niet geheel afvallen en daarvoor beslisten zij, dat Streefkerk en Nieuw Leckerland aan de heren van Arkel toebehoorden, doch dat deze genoemde goederen in leen moesten geven aan heer Jan van Polanen, wiens voorvaderen altijd al leenmannen van de heren van Arkel geweest waren. Het geschil tussen heer Jan heer van Arkel en hertog Albrecht over dit onderwerp was hiermede weer ten einde.

Over deze onenigheid is uitgeweid, omdat het een goed voorbeeld is van de gebruikelijke gang van zaken in die tijd bij een onenigheid (vreedsame).

In hetzelfde jaar, op 27 april 1359, belooft de hertog Albrecht aan de stad Dordrecht, dat hij met de heer van Arkel geen dading zal aangaan voordat deze alle schade vergoed heeft, die hij de stad heeft aangedaan.

Over deze oorkonde bestaan nogal enige misverstanden. Zo staat in "Cud Gorcum Varia", 1962, in een artikel van wijlen dhr. van Hoogdalem (blz. 12), dat niet Jan IV, maar Otto van Arkel deze "berisping" kreeg van hertog Albrecht. We zullen nu eerst eens gaan kijken hoe hertog Albrecht tot deze strenge opmerking aan het adres van de van Arkels is gekomen.

Controverse Dordrecht - Gorinchem

Dordrecht, de in die dagen reeds zo belangrijke en machtige koopstad, bezat het stapelrecht van alle koopwaren, die de Rijn, de Maas, de Merwede, de IJssel en de Lek afgevoerd werden, d.w.z. dat de waren daar ontscheept en eenige dagen opgestapeld en te koop

moesten worden aangeboden, voor zij verder gezonden mochten worden, tenzij de koopman de verplichting afkocht.

Dit privilege werd Dordrecht in 1299 door Graaf Jan I van Holland verleend. In deze fraaie constructie was het nu zo, dat bijv. een Gorcumse schipper met wijn of ander goed geladen, de Merwede afkomende, eerst naar Dordrecht moest varen, daar het goed op de kant moest zetten om het daar te verkopen. Lukte dit niet, dan moest hij aan Dordrecht het zgn. recht van makelaardij betalen en vervolgens een "volger" (deze moest in de gaten houden of de goederen wel naar de thuishaven gebracht werden) aan boord nemen, betalen en de kost geven, om dan aldus met deze door hem zelf betaalde spion naar Gorinchem te varen en daar dan definitief te lossen en te verkopen.

In 1355 verkreeg Dordrecht een nieuw privilege, waarin de invloedssfeer van Dordrecht naar alle kanten werd uitgebreid.

Vooral Gorinchem en Schoonhoven waren, door hun ligging, de slachtoffers van deze regeling.

In 1359 had een heer van Arkel er genoeg van en hij liet in het ruim van een schip een aantal soldaten plaatsnemen. Bij de tol in Dordrecht aangekomen sloegen zij de tollenaar dood. Deze daad, gevoegd bij het vele dat reeds gepasseerd was, deed de heer van Arkel bij Albrecht in ongenade vallen, zo zelfs dat hij de oorkonde van 1359 uitvaardigde.

Nu is de vraag, welke heer van Arkel nu bedoeld werd.

Mr. J.W. Groesbeek zegt in "Nederlandse Leeuw" (1954, blz. 180) dat hertog Albrecht in zijn oorkonde Jan IV bedoelde, terwijl dhr. van Hoogdalem zegt dat het heer Otto (de 2de zoon van Jan IV) bedoeld wordt.

Een nog andere lezing van het gebeurde verkondigd dhr. v. Goch in "Van Arkels Oude Veste" (blz. 128-129), die het gebeuren na 1363 laat plaatsvinden (onder Otto van Arkel) en waarbij hertog Albrecht alleen maar lacht als hij van het gebeurde hoort. Van Goch zegt echter zelf al, dat hij niet weet wat hiervan waar is.

Het aannemelijkst is wel de verklaring dat dit voorval plaatsvond onder Jan IV van Arkel. Pas op 7 mei 1360 komt de naam van Otto voor het eerst voor, terwijl Jan IV op 12 nov. 1359 nog zegelde.

Heer Jan moet begin mei 1360 overleden zijn, daar op 11 mei 1360 graaf Jan v. Bloys zich bij heer Otto doet

verontschuldigen, dat hij de uitvaart van zijn vader niet bij heeft kunnen wonen.

Heer Jan IV werd niet opgevolgd door zijn oudste zoon Jan (deze werd in een toernooi te Dordrecht zo zwaar gekwetst, dat hij aan zijn wonden overleed, volgens Kemp), maar door zijn tweede zoon Otto.

- ROLF VAN ACQUOY -

DEN STERKEN JAN

Abraham Kemp

Den sterken Jan, wiens daad dees uyr noch leeft,
Dat hij een grooten Henghst van d'aard geheven heeft,
De handen om een balk de beenen toe-genepen
En soo het beest heel los van d'eirde opgegrepen.

Dit is dan het beroemde verhaal over Jan van Arkel
de Sterke, zo sterk, dat hij rijdende door
de Laag-Arkelpoort, zich optrok aan een
poortbalk en het paard tussen zijn knieën mee omhoog lichtte.

"dattet peert luyde creet van grooter pijn".
(D.F. Pauw)

Is het te verwonderen, dat de spreuk
onder het Gercumse wapen vandaag nog is:

- FORTUS CREANTUR FORTIBUS -

Sterken brengen sterken voort

DE GRAFTOMBE DER ARKEL

In de St. Janskerk kan men in een hoek van de kerk in het uitgebeitelde dekstuk van een tombe de afbeelding herkennen van een ridder en zijn vrouw. Op het schild, dat de ridder bij zich heeft, kunnen we het wapen van de van Arkels duidelijk herkennen. We hebben dus klaarblijkelijk te doen met één van de heren van dit eens zo machtige geslacht, en zijn gemalin. Wie dit nu eigenlijk zijn laten we voorlopig nog in het midden, hierop zal ik later een antwoord geven maar eerst zal ik proberen uit de doeken te doen hoe deze oude beelden hier terecht zijn gekomen.

In de oude kerk (de huidige dateert uit de vorige eeuw) bevond zich voor het jaar 1603 in het O.L.V. de grafkelder der Heeren van Arkel. Deze kelder was in het begin een gewone door een zerk gedekte holte onder de kerkvloer, waarin men afdaalde langs een kleine wenteltrap.

Volgens Kemp ("Leven der doorluchtigee heeren van Arkel ende jaarbeschrijvinge der stad Gorinchem") lagen op die zerk, waarin het geslachtswapen der van Arkels gebeiteld was, twee beelden, uit arduin gehouwen en voorstellende Jan van Arkel, de sterke en zijn vrouw Bertha van Ochten. Dit zouden dus de beelden kunnen zijn die nu in de kerk liggen.

Boven deze kelder had men een wapenbord opgehangen met daarop de 8 kwartieren van deze van Arkel. Deze kelder bleef in deze toestand aanwezig tot 1603, toen men de beenderen der edele Heeren en Vrouwen verzamelde en opnieuw bijzette in de nieuwe toen vervaardigde verheven tombe.

Abraham Kemp, die ooggetuige was van die ontgraving vertelt over de beenderen van Jan van Arkel de Sterke dat deze "soo langh uytstekende (waren) tegen d'andre als groote-mans-gebeenten, tegen die van kinderen".

De zerk met de beelden werd weer als dekstuk op de tombe gelegd en op het wapenbord dat erboven werd opgehangene schilderde men het volgende rijmpje:

Johan van Arkel de negenste Heer wilt dit volgde Cronijke onthouwe,ee
Heeft anno 1212 tot slants eer de stadt Gorcom en dese kerkcke doen bouwen.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat men dit rijmpje uit de toen nog onuitgegeven aantekeningen van Aart Kempe heeft gehaald, en deze was de meninge toegedaan dat Gorcum in het jaar 1212 gesticht was.

De balk met dit rijmpje is te zien in het museum "Dit is in Bethlehem" van de vereniging "Oud Gorcum".

Toen de oude kerk in 1845 werd afgebroken vond men in deze graftombe slechts enige beenderen en drie schelds, die in een ruimte van 82 cm. breed en 1.24 m diep waren opgeborgen. Voor het jaar 1603 lagen deze beenderen in een grafkelder, in 1603 volstond echter een tombe, omdat de laatste van Arkel (die over Gorinchem regeerde) in 1417 overleden was. Omdat men de restauratie van de vrij beschadigde deksteen niet kon betalen (door de bouw van de nieuwe kerk), werd deze onder de vloer van de kerk begraven.

In 1916 kwam men op de gedachte deze verborgen kistschat weer te voorschijn te brengen. Speedig was een comité gevormd, en al in 1917 lag de tombe volledig gerestaureerd in de kerk te pronken.

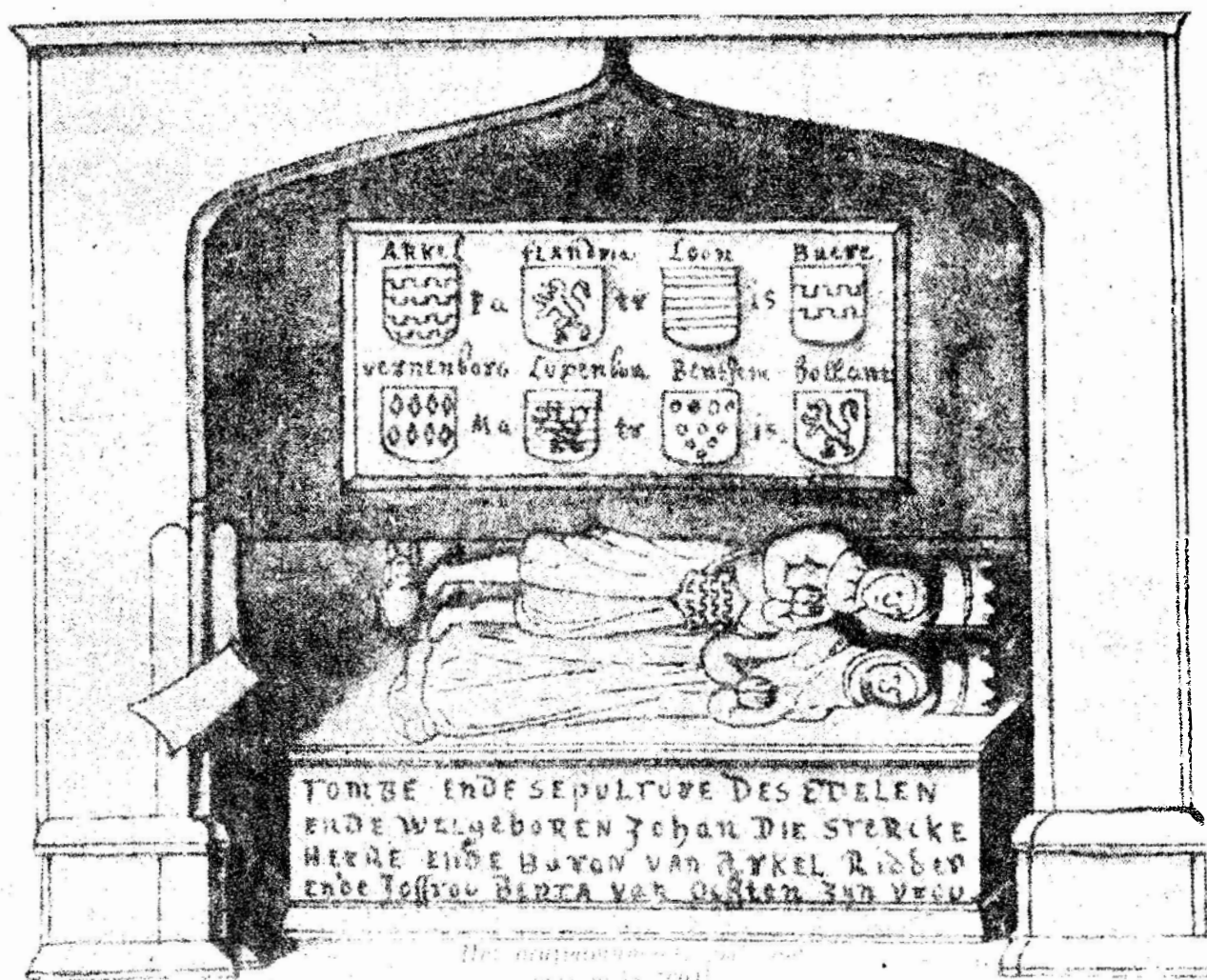
Lang is verondersteld (zoals ook vermeld staat op het bord boven deze tombe) dat de beelden heer Jan van Arkel de Sterke en zijn vrouw Bertha van Ochten voorstellen. Jan zou geregeerd hebben (volgens hetzelfde bord) van 1234-1272.

Zijn deze gegevens nu eigenlijk wel juist?

Na vele onderzoekingen, o.a. van dr. J. Kalff in 1917 en Jhr. dr. W.A.

Beelaerts van Blokland, is geblekene dat deze beelden onmogelijk genoemde personen kunnen voorstellen.

Dr. J. Kalff kwam na zijn onderzoekingen (direct na het plaatsen van de tombe in 1917) tot de vage conclusie

dat het dateerde van "omstreeks 1300". Jhr. dr. W.A. Beelaerts van Blokland gaat in de "Nederlandsche Leeuw" (apr. 1928) wat dieper op het vraagstuk in. Hij komt tot de conclusie dat het bord dat voor de afbraak van de oude kerk boven de tombe hing en waarop familiegegevens van de in de tombe bijgezette personen vermeld waren, foutieve gegevens bevatte. Bertha van Ochten overleefde haar man en hertrouwde in 1280. Indien het monument direct na de dood van Jan de Sterke is opgericht, is het twijfelachtig dat men de beeltenis van zijn in 1281 nog levende weduwe er naast gebeiteld heeft. Als deze beelden niet Jan de Sterke en zijn vrouw voorstellen, wie dan wel?

Na vele naspeuringen is men tot de conclusie gekomen dat de ridder Jan van Arkel III voorstelt. Jan was tweemaal getrouwd, eerst met Mabelia

van Voorne (de moeder van Jan IV), overleden in 1318 en daarna met Cunegonde van Virmenburg.

Van de laatste leefde hij lange tijd gescheiden. Wie ligt er nu naast Jan III?

Is het wel aan te nemen dat Jan IV, die na 1328 het monument voor zijn vader zal hebben opgericht en die met zijn stiefmoeder en haar kinderen doorlopend strijd voerde over erfenissen, naast zijn vader de beeltenis van Cunegonde, zijn stiefmoeder, heeft doen beitelten. Het is logischer dat naast Jan III, de moeder van Jan IV, Mabelia van Voorne, is gebeiteld.

- ROLF VAN ACQUOY -

SCHRIJFMACHINES reeds vanaf f 175,-- (incl. BTW)
met volledige garantie.

TELMACHINES vanaf f 427,50 (incl. BTW)

FOTO-COPIEERMACHINES vanaf f 225,-- (incl. BTW)

alles voor kantoor, school huis en tekenkamer
bij:

BOEK- en KANTOORBOEKHANDEL: G. JANSSEN

PEULENSTRAAT 239, HARDINXVELD-GIESSENDAM

TELEFOON: 01846 - 3051, bgg 2520

mutsaerts
Mistral

"SWART"
uw dealer

voor al uw baby- en
speelgoedartikelen

(goed gesorteerd in merkartikelen)

naar:

BABY EN SPEELGOEDHUIS

"SWART"

Kon. Wilhelminalaan 72 tel. 2 36 37

gorinchem

Attentie!!

— H.H. DOE HET ZELVERS —

KENT U HET ADRES VOOR UW MATERIALEN EN GEREEDSCHAPPEN ??

o.a: hout — behang — verf — gereedsch.

HUBO
DEALER

IN
ALLE
MOGELIJKE
VARIATIES!

OOK
ALLE
KLEUREN
VOOR UW AUTO

BOORMACHINES
TUINGEREEDSCHAP
ETC.

HET IS:

BREEDVELD'S VERFHANDEL

Schoutstraat 21 - 27 tel. 21234

Gildenweg 121 tel. 24595

Banket Bakkerij
HAAVERKORT
de Banketbakker

Schotdeuren 50, Arkel

Bij Henk's
Smikkelpaleis
alleen de beste
KWALITEIT

Slijterij
„DE KLAROEEN”

HEEFT ALTIJD WEL IETS GOEDS
ONDER DE KURK

J. Feith - Kon. Wilhelminalaan 56

VOOR BETERE HAARVERZORGING NAAR:

DAMES

HEREN

kapsalon

van HATTEM

Kon. Wilhelminalaan 48, Gorinchem.
tel. 23731

BLOEMENMAFIA: 'DE EEUWIGE LENTE'

Raadhuisplein 6 Arkel
telefoon. 01831 — 1418

VAN EEN LEUK BOSJE
BLOEMEN, TOT EEN ON-
VERGETELIJK BRUIDS-
BOEKET HET BESTE

ADRES!

(lid Fleurop en interflora)

niemand mag zichzelf prijzen
zijn werken moeten het 'm wijzen

(staat geschreven in het oude hek boven op de toren van Gorkum)

maar toch is de N.V.
Van Der Sluys en Van Dijk
te Hardinxveld
trots, dat zij de toren en
de oude doelen te Gorkum
heeft mogen restaureren

N.V. VAN DER SLUYS EN VAN DIJK

Kerkweg 51

Hardinxveld

tel: 01846 - 2579

De Burchten der van Arkels

Door R. Stamkot, G.S. van de afdeling

De koninklijke Burcht te Arkel

1. Stichting

Het is niet bekend, wanneer er ten Arkel een eerste burcht, of in ieder geval de koninklijke burcht gesticht zal zijn. Mogelijk kende Arkel reeds in de tijd dat het deel uitmaakte van het gouw Teisterbant een sterke. Anderzijds kan dit ook voor de heren van der Leede (leerdam), de stamvaders der van Arkels, gelden. Mocht het kasteel door de Arkels gesticht zijn, dan zal de eer waarschijnlijk Herbaren van Arkel 1) (De cijfertjes verwijzen naar de noten op bladzijde 40), de Arkelse heer, te beurt zijn gevallen. In dat geval is een Arkelse koninklijke burcht geen lang leven beschoren geweest.

2. Plaatsbepaling

De juiste plaats van de Koninklijke Burcht is nog steeds niet precies bekend. Kemp 2) beschrijft de plaats van het kasteel als volgt 3):

'Een sterke steenen kamer (=kasteel), wel omgraven (=omgeven door een gracht), westwaard van de Arkels Kerk aan de Poelstraat.

De plaats van de Arkelse Kerk is bekend 4) (reeds van het jaar 1267 wordt vermeld, dat de kerk door Folperd van de Leede werd verwoest 5)). Een oude strategische plaats, op een hoogte, hetzij ontstaan als oeverwal van een oude Lingeloop, hetzij als donk (met wand gevulde bedding, die door inklinking boven het omringende land uitsteekt) 6). Deze oude Linge-loop of -bedding heeft bestaan, ze liep van de Linge ter hoogte van de Arkelse kerk, via de Haar 7) en de Nol 8) naar Schelluinen en Avelingen 9). Ook de naam Poelstraat (=m.i. denn Haarweg) zou hiermede verband kunnen houden.

Strategisch is deze plaats ook omdat diversen (Voogt e.a. 10)) via Arkel's onderweg een Romeinse heirweg terug geprojecteerd hebben.

Niet duidelijk is nu, of het kasteel dan wel ten westen, ofwel ten oosten

van de Onderweg, danwel ten noorden of ten zuiden van de Haarweg/Kerkstoep gelegen heeft.

Indien het ten westen van de Onderweg gelegen heeft, dan zou men via luchtfoto's en eventuele bodemverkleuringen, aanwezige fundamenten aan kunnen tonen. Er wordt hier echter noch van onderzoek noch van vondsten melding gemaakt.

Meer waarschijnlijk is het echter, dat het kasteel ten oosten van de Onderweg (en ten zuiden van de Kerkstoep) gelegen heeft, daar het desbetreffende terrein hoger is, en hier ook de kerk (misschien ontstaan als slotkapel 11)) staat.

Middeleeuwse vondsten hebben aangetoond dat deze plaats een hoge ouderdom heeft. Verhalen over onderaardse gangen ter plekke zullen echter tot de legenden moeten worden gerekend. Er zijn echter ook nog andere theorieën over de vermoedelijke plaats van het kasteel:

- a) In de Vrouwenhuiswaard (dus ten oosten van de kerk en de dijk), deze uiterwaard van de Linge gaat ook wel met de naam "Arkelsburg" door het leven 12).
- b) Nabij het voormalige klooster Noudenhage (tot 1558) onder Rietveld 13).
- c) Bij de tgw. woning van Gorkums eerste burger, een oude boerderij aan de Onderweg, die door 2 (recht-hoekige) slotenstelsels wordt omgeven (welke dan de resten van een of twee grachten zouden moeten zijn).

3. Omschrijving

Een omschrijving van de burcht is moeilijk te geven, en moet (bij gebrek aan andere bronnen) beperkt blijven tot de eerder geciteerde beschrijving van Kemp 14). Deze beschrijving slaat op de burcht in het tijdvak waarin de oude Arkelse burcht werd afgebroken en gedeeltelijk tot bewoning diende, wegens de bouw van de Keizerlijke burcht in het Wijdschild. Deze 'steenen Kamer', zou (aldus van Goch 15)) mogelijk een fragment van het voormalige Arkelse slot zijn, waarvan in de historie geen beschrijving wordt gegeven.

De Keizerlijke Burcht in 't Wijdschild

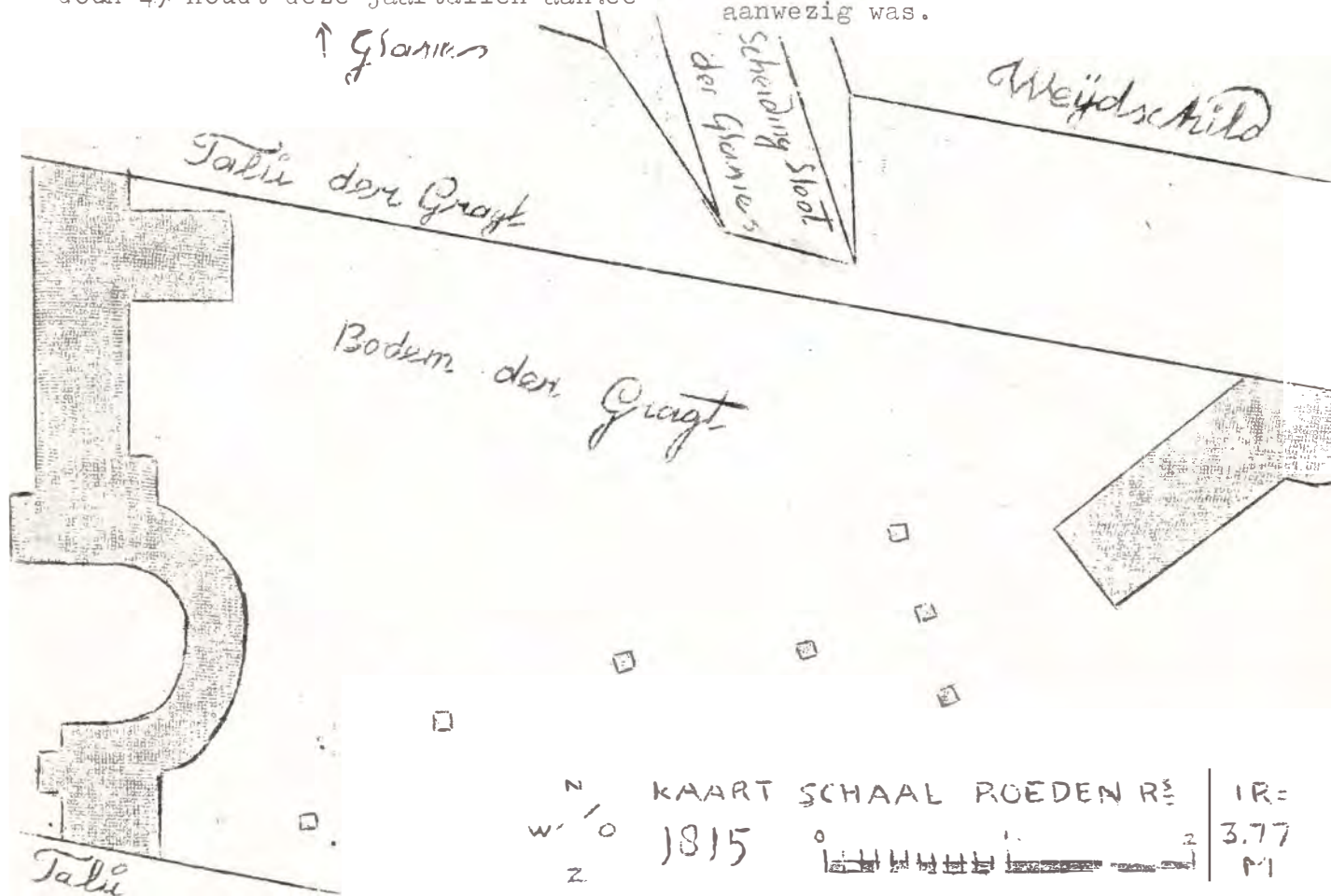
1. Stichting van de nieuwe burchtee
Daar Arkel uitgebreidt werd met deee
heerlijkheid Wolferen 1), achtten deee
Heren van Arkel hun oude burcht teee
gering voor hun in waarde en aanzien
gestegen gebied 2). Zij begonnen
daarom met de bouw van een nieuwee
- 'Keizerlijke'-burcht, oostwaards van
Gorinchem in het Wijdschild. Over het
stichtingsjaar bestaan verschillende
theoriën, die echter allen gezocht
moeten worden tussen de jaren 1230
en 1267. Deze verschillen zijn ont-
staan, daar er twijfel bestaat over
het jaar van overname van Wolferen
door de Arkels, die pas na deze over-
name met de bouw van hun kasteel
aanvingen.

- Volgens Kemp 3) 'timmerde desen Heeree
Jan d'elfde aan 't Oosten buyten byee
Gorinchem een Keyserlijk Paleys".ee
Heer Jan regeerde van 1227 tot 1234,
de bouw werd voortgezet door zijnee
zoon Jan XII, de Sterke (1234-1272)
en zou rond 1267 zijn beëindigd. Ookee
de Gorkumse geschiedschrijver vanee
Goch 4) houdt deze jaartallen aan.ee

W.F. Emck 5) houdt het laatste jaar-
tal 1267 aan, daar bij hem reeds --
twijfels zijn gerezen over de juiste
datum van overname. De heer H. vanee
Hoogdalem bericht in een schrijvenee
van 4-7-67, dat de Arkels niet eer-
der te Gorinchem waren gevestigd danee
na 1247 en voor 1254.ee

2. Plaatsbepaling

In tegenstelling tot de burcht teee
Arkel, is de plaats van de keizer-
lijke burcht wel precies aan te geven,
er bestaat zelfs een kaart, waarop
een gedeelte van de fundamenteen staat
aangegeven 6). De burcht lag daar,
waar nu de Dalemse dijk de eerste
knik van zuid-oost naar oost maakt 7).
Aan de rand van de oostelijke ves-
tingwerken (glacis) van Gorkum.
Toch lag oorspronkelijk de burcht ta-
melijk ver van de stad verwijderd
(de M.E. stad reikte niet verder dan
de tgw. Kalkhaven/Keizerstraat).
Volgens drs. W.A. van der Donk werd
de burcht ten oosten van een oude
Linge-loop, gescheiden van de stad,
gesticht. Hij ging er hierbij vanuit,
dat de Lingehaven nog niet (geheel)
aanwezig was.

Aangezien er op een kaart uit 1460 9) ten oosten van het Wijdschild (dus ten oosten van de stad maaroo nog voor Dalem) nog een Linge-loop getekend staat, kunnen we aannemen,oo dat het Wijdschild in vroeger tijden geheel door water werd omgeven,oo en aldus uitermate geschikt wasoalsoo natuurlijke verdediging van het kas-

3. Omschrijving

'Hoe grootz, hoe pratz, hoe trotz, dat men hiet de Bürg. ... Men wil seggen datter in gantz Duytsland diesgelijks geen en was: Een Peirel aan de Kroon van Gorinchem, zob kleynen Stadt te brallen met een cieraad dat 't wijd-vermaarde Duytsland d'ooogen uyt stak. Het hooge Hof had in 't omgaan seven onwinlijke toornen, met een hooge lange wijde zaal, en een schoon Kapel ...

't Middelste Hof had vier groote zware Toornen, en dees beyde Hoven elk een groote wijde omgaande Gracht: Maar 't nederste Hof had rond-om eenoo groote, dikke, hooge Cingel muyr,oo met veel sterke Toornen om-gaans, en een groote Voor-poort, in 't middenoo van 't neder-Hof stond er een groote schoone Kerk ... De selve Burgd hadoo ook schoone Hoven en Boomgaarden en langhs de steeg of Dalemze weghoo groote opgaande boomen: een werk, 'too gesicht van de aanschouwer met verwonderingh openoogig na sich trek-ookende, gelijk den Zeyl-steen hetoo yzer en staal'.oo

Aldus de beschrijving van Abrahamo Kemp 10), welke literair wel, doch historisch waarschijnlijk niet altijd au serieus genomemodient te worden. Het is trouwens de enige beschrijving die van het kasteel bekend is, naast de eerder genoemde kaart, de enige afbeelding (van de fundamenten). Deze kaart toont onsoo enige fragmenten van muren (fundamenten), die ongeveer 2 à 2,5 meteroo breed zijn. De opgetekende muren liggen alle in een sleuf, gegraven teroo verkrijging van de aardspecie vooroo de Dalemse dijk (1815, zie beschrijving).oo

4. Afbraak en verwoesting in 1412

Op 26 juli wordt het Land van Arkel, met Gorinchem, overgedragen door Reinoud van Gelder aan Willem van Beyeren, waardoor de heerlijkheid onderdeeloo wordt van het graafschap Holland.

Deze Willem van Beyeren wilde de na-oo gedachtenis, welke met name de burchtoo aan de van Arkels gaf, volledig uit-roeien. Hij gaf reeds in 1412 opdracht het kasteel tot op de funda-oo menten af te branden en af te breken.oo 'Op deze braakt Hertogh Willem zijn gramschap, doet se uyt den Grond op-graven, de toornen en muiren onderoo uythouwen, en al 't getimmer onder-schoven met groote bakken en blokken,oo toens een groot vuur daar onder gestookt ... De stutsels vernield, stor-ten Muiren, Zalen, Kapellen, Toornen, en voorts al de gebouwen in de gracht,oo op S.Jacobsdagh' 11).

In de plaats van het oude, 150 jaar oud gewordene kasteel, bouwde Willemoo ten zuiden van Gorinchem, aan de Merwede een nieuw kasteel, op welke oo plaats later het beroemde slot, deoo Blauwe Toren, zou verrijzen.oo

Andere kastelen, gebouwd door de Arkelsoo

Behalve de hierboven genoemde kastelenoo hebben de van Arkels ook nog kastelenoo bezeten in:oo

a.oSchelluinen (later komt dit aan deoo Duitse orde).

b. Everdingen, Gasperden en Hagestein. Deze werden alle in 1406 verwoest, in de zgn. Arkelse oorlogen, door Willem IV (van Oostervant) en de bisschop van Utrecht. Zie hiervoor het artikel van B.W. Nater op blz. 28.

c.oDe Arkelse zonen (dus niet de Gorcumse Arkels) bouwden kastelem inoo Noordeloos (het Slot), Asperen enoo Heukelom.oo

De Hoekse en Kabeljauwse Twisten

Plunderende soldaten tijdens één van de twisten.

Voor een beter begrip voor de moeilijkheden in deze tijd eerst een algemene inleiding over het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse moeilijkheden.^a

Al onder Floris V bestond er een Hoekse en een Kabeljauwse stroming. De Kabeljauwen probeerden zich als meerderheid te ontworstelen aan de onderdrukking van de minderheid, de Hoeken, die al sinds eeuwen een bevoorrechte stand waren.^a

Tot de Kabeljauwen behoorden de poorters der steden, die langzamerhand in aanzien en rijkdom stegen, en enkele mensen van de adel. De behoudende partij der Hoeken bestond uit het merendeel der edelen. Buskruit was een belangrijk wapen in handen van de poorters tegen de adel.^a

Delft was het middelpunt van de Kabeljauwse beweging. Dordrecht was een bolwerk der Hoeken, dat van Margaretha, de Hoekse zuster van de Hollandse graaf Willem III, dan ook vele privileges kreeg. In 1350 verleende zij Dordrecht stapelrecht.^a

Deze verwickelingen waren het gevolg van een opvolgingskwestie in Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland.^a Willem III, een Hollandse graaf uit het Henegouwse huis, was kinderloos gestorven. Zijn zusters Margaretha en Filippa waren respectievelijk gehuwd met de Duitse keizer en de Engelse koning. De Duitse keizer zette de opvolging door van Margaretha in zowel Holland, Zeeland en Friesland.^a De Engelse koning verzette zich hieraan natuurlijk fel tegen.^a

Margaretha begunstigde enkele edelen om ze op haar hand te brengen en ver-

leende, zoals gezegd, in 1350 het stapelrecht aan Dordrecht, maar joeg hierdoor andere edelen, waaronder de heren van Arkel en Egmond tegen zich in het harnas. Toen de Duitse keizer stierf, stond zij niet sterk meer en moest zij een concessie doen aan de oppositie, waarin Jan V (1322-1359) een hoofdrol speelde. Margaretha stond haar rechten aan haar zoon Willem af na de beruchte scheepsstrijd op de Maas, op voorwaarde dat voor haar een jaargeld van 6000 florentijnse goudguldens en een gift van 15.000 goudguldens ineens door haar zoon werden opgebracht.

Willem begunstigde nu echter de ontevreden rijkkelijk, waaronder de heer van Arkel, maar kon zo het jaargeld niet opbrengen en kwam dus in conflict met Margaretha. Zo ontbrandde er een burgeroorlog tussen Margaretha en haar aanhang (de Hoeken) en Willem en zijn aanhang (de Kabeljauwen). Willem besliste, in 1354, de strijd in zijn voordeel. Margaretha behield Henegouwen. Willem van Beyeren werd nu erkend als graaf Willem V uit het huis van Beyeren, maar lang plezier ervan had hij niet. Een paar jaar later werd hij krankzinnig en kon niet langer regeren. Zijn jongere broer Albrecht werd door de Hoeken als regent aangesteld en deze trad krachtig tegen de Kabeljauwen op. Waarschijnlijk was Jan IV geen principieel aanhanger van de Kabeljauwse beweging, getuige een open brief aan Albrecht op 29 mei 1359.^a

OTTO, Heer v. Arkel 1360-1396

Otto van Arkel volgde omstreeks 1360 zijn vader op. Hoewel hij net als zijn vader Kabeljauwsgezind was, probeerde hij de geschillen tussen Hoeken en Kabeljauwen bij te leggen. Hij organiseerde op vastenavond 1363 een toernooi, waaraan ook hertog Albrecht deelnam. Bij deze gelegenheid werden Albrecht twee zeer grote snoeken aangeboden, waarmee hij erg in zijn schik was.

Otto's bewind heeft Gorinchem economisch voordeel gebracht. Een belangrijke bijdrage hiertoe heeft ook een charter uit 1382 geleverd (een charter is een stuk, waarin de verhouding tussen heer en stad geregeld wordt). Het is de oudste charter (of privilege brief?), die wij uit het Arkelse tijdvak kennen. Ook Otto's bestuur heeft echter zijn schaduwzijde gekend. In 1388 was het om een onbenullige reden met de vrede gedaan.

De oorlog met Vianen

Vier Gorcumse kooplui, die met hun goederen naar de Utrechtse markt geweest waren, stapten op hun terugreis in Vianen een herberg binnen. Hier ontmoetten zij een rijke landbouwer uit Meerkerk, die op zijn landerijen, zoals de Gorcummers wisten, vele mooie bomen had staan. Omdat het Meivond was, vroegen zij aan de Meerkerker, of zij een boom mochten omhakken om die in Gorinchem te planten. Deze vond dat best en hij gaf zelfs toestemming om er meer dan één om te hakken. Toen de Gorcummers te Meerkerk kwamen, vertelden zij de vrouw van de landman, dat het hen was toegestaan een paar bomen te kappen. De vrouw verbood echter het kappen. Toch hakten de Gorcummers een paar mooie bomen om, omdat zij zich sterk voelden door de toestemming van haar man. De vrouw begon hierop moord en brand te schreeuwen en hitste de burenen tegen de Gorcummers op, met het gevolg dat dezen met de wapens in de hand tot de aanval overgingen. Bij het gevecht dat hierop volgde werden twee Gorcummers gedood en de twee

anderen wisten door de hulp van een schipper zwaargewond naar Gorinchem te ontkomen. Heer Otto stelde onmiddellijk de heer van Vianen van het geval in kennis, met het verzoek de schuldigen te straffen. Hij voegde hieraan toe, dat als hier geen gevolg aan gegeven zou worden, hij de daders zelf zou komen straffen. Deze laatste woorden vatte de heer van Vianen als een belediging op en hij weigerde daarom iets uit te voeren.

Hierop trok de zoon van Otto, Jan, op naar het land van Vianen, stak Meerkerk in brand en vernietigde enkele andere omliggende dorpen. De schuldigen wisten echter te ontkomen... Na Vianen met vuurkogels in brand te hebben geschoten, trok hij zich terug. Heer Otto, die het blijkbaar nog niet genoeg vond, trok met een sterk leger naar Ameide, dat hij in brand stak. Hij sloeg het beleg op voor het slot. De heer van Vianen riep de hulp in van Willem van Beyeren, de zoon van de regerende Hollandse graaf Albrecht van Beyeren. Deze slaagde erin voor twee jaar een bestand tot stand te brengen tussen Arkel en Vianen.

Om een simpele meiboom waren tal van dorpen platgebrand, hadden vele mensen het leven verloren en waren honderden beroofd van hun bezittingen... Tot overmaat van ramp brak er op 14 september 1388 nog een felle brand uit in de stad, waardoor een groot gedeelte van de uit hout opgetrokken huizen in as werden gelegd.

Toen het bestand tussen de van Arkels en Vianen na twee jaar afgelopen was, namen de Gorcummers het recht in eigen hand en trokken het land van Vianen binnen. Door afwezigheid van Otto liep dit voor de Gorcummers op een nederlaag uit bij Lakerveld. Kort hierna werd de vrede gesloten tussen Arkel en Vianen.

Ondanks deze schermutselingen liet Otto bij zijn dood op paasavond 1396 een welvarende stad achter aan zijn zoon Jan. Arkel was op het toppunt van zijn macht gekomen.

JAN V, Heer v. Arkel 1396-1401

Dit artikel is, evenals de twee
vorige, geschreven door D. de Vries

Al op 14 jarige leeftijd, in 1377, trouwt deze Jan met Johanna, de dochter van de hertog van Gelre en Gulik. Hieruit blijkt wel hoezeer de Arkels in macht een aanzien waren gestegen. Jan V noemde zich nu behalve heer van Arkel en Pierrepont, ook heer van Mechelen. Hoewel men geschreven heeft dat hij deze heerlijkheid nooit bezeten heeft, is gebleken dat hij wel degelijk het land van Mechelen in zijn bezit heeft gehad.

In 1389 wordt hij door hertog Albrecht benoemd tot stadhouder en ontvanger-generaal van het graafschap Holland. Deze plotselinge Kabeljauwse gezindheid van Albrecht is te verklaren door zijn verhouding met Aleida van Poelgeest, dochter van de Kabeljauw Jan van Poelgeest. Uit jaloezie vermoordden de Hoeken daarom Aleida op 21 september 1390 op het Buitenhof in Den Haag. Volgens Blok was zoon Willem van de samenzwering op de hoogte, maar heeft zijn vader Albrecht niet naar hem willen luisteren (Willem was Hoeks). De onenigheid tussen Willem en Albrecht, die hierop volgde, duurde zes jaar, gedurende welke periode Willem in het buitenland vertoefde en de Kabeljauwen het heft in handen hadden.

De veldtochten in 1396, 1398 en 1399 tegen de Friezen, om de dood van graaf Willem IV in 1345 te wreken, brachten verandering in de situatie. Albrecht had tot deze veldtochten de oproep gegeven, het opperbevel was in handen van zoon Willem. Hierdoor nam de invloed van Willem op zijn vader toe. Hij drong er bij zijn vader op aan, dat Jan van Arkel, die volgens Kemp aan alle Friese veldtochten heeft deelgenomen, rekening en verantwoording zou afleggen van zijn ontvanger-generaalschap van Holland in verband met de hoge kosten van de Friese expedities.

Volgens vele auteurs weigerde Jan van Arkel dit, omdat de grafelijke raad uit Hoeken bestond. Deze weigering zou, volgens dezelfde auteurs, de aanleiding geweest zijn tot de Arkelse oorlogen. Zoals al eerder vermeld is hiervoor geen enkel bewijs, veeleer speelt de haat van de Hoeke Willem van Oostervant tegen de Kabeljauwse Arkel en de bedreiging die Willem in de machtige positie van de van Arkels zag een grote rol.

Het ontstaan van de Arkelse oorlogene

De gelden, die Jan naar Den Haag had gezonden wegens zijn belening met de stad, het slot en het land van Heusden en Altena, werden teruggezonden. De Arkelse bezittingen werden geconfisceerd en heer Jan uit Holland gebannen (1401). Heer Jan zond "schuymbekkende als een verwoeden beyr" ontzeggbriefven aan hertog Albrecht ene diens zoon. Dit betekende dat hij zich niet meer als leenman van Holland beschouwde. Zo begon de oorlog tussen Albrechte en Jan van Arkel.

Gorcum was in de veertiende eeuw aan de Hollandse kant versterkt door tiens torens. De kastelen in het Wijdschild, bij Hagestein, bij Everdingen en Leerdam waren ook het eigendom van Jan V. Nog steeds waren de Arkels geduchte tegenstanders van de Hollandse graven.

DE ARKELESE OORLOGEN

De oorlog van Otto van Arkel tegen Vianen was slechts een inleiding tot de zgn. "Arkelse oorlog", die nu spoedig volgde.

Jan van Arkel volgde zijn vader Otto op als 6de heer over Gorinchem. Otto had zijn zoon Jan vele gunstige omstandigheden nagelaten, zoals rijkdom, macht en aanzienlijkheid. Het was echter allemaal een beetje veel voor Jan en zijn benen konden dan ook deze wêelde niet dragen.

Ook het aanzienlijke ambt van Stadhouder en Ontvanger-generaal van Holland was deze Arkel, nog tijdens het leven van zijn vader door de Hollandse graaf Albrecht toevertrouwd. Deze gaf hiermee zijn instemming met de Kabeljauwse partij, waartoe de van Arkels behoorden, blijk.

Jan van Arkel wekte natuurlijk door deze positie nogal wat afgunst bij de Hoekse edelen. Deze verenigden zich en vonden een bondgenoot in Albrechts zoon: Willem, graaf van Oostervant. Deze Willem ging omstreeks 1399 (vooral na zijn gelukkig bevechten der Friezen en ook omdat Albrecht oud werd) zich meer met de regeringszaken bemoeien.

Hij zette zijn vader Albrecht aan om Jan van Arkel ter verantwoording te roepen voor zijn beleid als Ontvanger-generaal van Holland. Albrecht had, na zijn kostbare oorlog met de Friezen, geld nodig en was dus wel genegen om de raad van zijn zoon op te volgen. Volgens de oude kroniekschrijvers zou Jan van Arkel nu weigeren afrekening te doen, wat tot gevolg had, dat Albrecht zijn zoon Willem gelastte Jan van Arkel tot de orde te roepen.

Dit is echter niet de eigenlijke oorzaak van het ontstaan van de Arkelse oorlog. De reden is veeleer te zoeken in de haat van de Hoek Willem van Oostervant tegen de Kabeljauwse Arkel, en bovendien de bedreiging die eerstencende zag in de machtige positie, die de van Arkels innamen.

Willem begon met het verbeurd verklaren van Haastrecht, Vlist en Stolwijk, die in Holland gelegen heerlijkheden van Jan van Arkel, en banden Jan van Arkel voor eeuwig uit Holland.

Jan verklaarde hierop Albrecht en later Willem de oorlog en sloeg direkt het beleg voor Oudewater op. Oudewater, een der sterkste grensvestigingen van Holland, kon hij echter niet overmeesteren, waarop hij "maar" het slot te Giessenburg bemachtigde en in Alblasserdam de brand stak. Hierop trok hij met buit beladen weer terug naar Gorinchem.

Willem van Oostervant had intussen niet stilgezeten en had een inval gedaan in 't Land van Arkel en daar vele dorpen platgebrand.

In 1401 kwam het tot een gevecht tussen Jan en Willem tussen Hoornaar en Blokland. Jan versloeg een gedeelte van het leger en voerde vele gevangenen mee naar Gorinchem.

Zowel de Hollanders als de Arkelsen deden nog enige uitvallen in elkaars gebied, waarbij het krijgsgeluk meer aan de zijde van de Arkelsen dan aan de kant van de Hollanders was geweest.

Albrecht, die vroeger de heer van Arkel zo goed gezind was, was nu zo verbitterd, dat hij in 1403 zijn zoon Willem opdracht gaf het beleg op te slaan voor Gorinchem.

Het leger was bijeen verzameld uit Holland, Zeeland, Friesland (!) en Henegouwen en versterkt door Utrechtse, Engelse en Kleefse hulptroepen.

Heer Jan had echter niet stilgezeten en had de hulp ingeroepen van vele Gelderse en Duitse edelen. Hij had zich tevens verbonden met de abt van Mariënwaard.

Heer Jan concentreerde zijn gehele macht binnen zijn kastelen en te Gorinchem, waardoor hij het platteland voorlopig prijs had gegeven.

De strijd rond Gorinchem

Door de hevige beschieting van de stad was al spoedig de grote toren van de "keizerlijke burcht" vernield en werden in de stad vele huizen kapot geschoten en vele poorters gewond.

De bezetting van de stad deed zoveel geslaagde uitvallen, dat binnen korte tijd de burcht en de stad vol zaten met gevangenen.

Dit beleg duurde "zolang" (volgens van

Goch 12 of 22 weken), dat beide partijen naar het einde verlangden. Jan van Beieren, elect van Luik en zoon van Albrecht, wist een verdrag te sluiten, waarbij Jan de Hollandse graaf en diens zoon op zijn knieën om vergiffenis zou moeten smeken. Ook zou de banier van Albrecht een dag van de burcht in het Wijschild moeten wapperen.

De oorlog is nog niet voorbij

Hiermee werd de vete echter niet beëindigd, zoals zou blijken na de dood van de oude Albrecht in 1404. De hoekse partij juichte, toen Willem van Oostervant, als Willem VI, na de dood van Albrecht, de grafelijke regering had aanvaard. Het gevolg van deze keer van zaken was het oplaaien van de partijtwisten. Er ontstonden heftige botsingen, vooral in Dordrecht. Dit leidde hem af van de lastige Kabeljauwse van Arkel. Onze van Arkel nam hierdoor nu zelf het heft in handen en wist in 1404, door een list, enige rijke kooplieden te bevrijden uit Woudrichem, die daar door heer Willem opgesloten waren. Zodra de hollandse graaf dit hoorde viel hij plunderend en brandstichtend het land van Arkel binnen, maar Jan van Arkel deed hetzelfde in Holland. Dit was echter pas het begin!

In 1405 dacht Willem het plan uit om de sterke sloten, die de Arkelse heer

te Hagestein, Everstein en Gasperden bezat, te vernietigen.

Nadat Willem het benodigde geld bij elkaar verzameld had, sloeg hij het beleg op voor Gasperden en Hagestein. De Utrechters, de bondgenoten van Willem, sloegen het beleg op voor Everstein.

Willem liet Gasperden en Hagestein omgraven met een gracht en sloot ze geheel in met een dichte haag van twijgen, zodat de belegerden geheel afgesloten waren van de buitenwereld. De bisschop deed het even grondig met Everstein, als Willem met de andere sloten. De bisschop had Everstein geheel afgesloten d.m.v. op het land sterke aardwerken aan te leggen en de Lek met paalwerk af te dammen.

Intussen hield Jonker Willem van Arkel (de zoon van Jan van Arkel) een strooptocht door Hollands gebied, vernielde Werkendam en trok rijk beladen terug naar Gorinchem, waar hij en zijn vader hun macht hadden samen getrokken.

Het komt tot een uitbarsting

In december 1405, na een koude winter en veel geleden te hebben (voedselgebrek e.d.), waren de ingesloten wel genoodzaakt zich over te geven.

Everstein werd door de Bisschop met de grond gelijk gemaakt en Hagestein en Gasperden gingen in vlammen op.

Belegering van het slot Hagestein door Willem IV in 1406

Het was een grote vernedering geweest voor Jan van Arkel om te zien hoe zijn sterke en dapper verdedigde burchten verloren gingen. Hij gaf echter de strijd nog niet op, vooral niet omdat hij vertrouwde op de steun van zijn zwager de Gelderse hertog Reinout.

Jonker Willem speelt een vreemd "spel"

De zoon van Jan van Arkel, jonker Willem, wilde echter, onder invloed van de ontevreden poorters, ook uit eigen belang, stoppen met de oorlog.

Jonker Willem veranderde nog weleens van partij, nu luisterde hij naar zijn vader, dan weer naar diens tegenstanders. Dit zou voor de van Arkels van noodlottige invloed zijn.

De groot-grondbezitters en de vermogende kooplieden waren de oorlogen van Jan beu en trachtten nu, nadat ze hun heer vergeefs op andere gedachten hadden kunnen brengen, zijn zoon Jonker Willem aan hun kant te krijgen; hetgeen ze gelukte.

Jonker Walraven van Brederode, een hoeks gezinde edelman, die gevangen werd gehouden te Gorinchem, hield de Hollandse graaf uitstekend op de hoogte van de stand van zaken.

Als edelman was Brederode niet opgesloten, doch had hij zijn onderkomene in een herberg en mocht hij, op zijn erewoord de stad verlaten. Brederode was dus zeer nuttig voor de Hollandse graaf en kon van dienst zijn bij hune plannen om het Land van Arkel in bezit van de Hollandse graaf te laten komen.

Jonker Willem zal dit laatste wel niet hebben geweten, aangezien hij, als erfzoon van de van Arkels, nooit meegewerkt zou hebben om zijn erfgoed uit handen te geven. Daarom is het aanneemelijk dat de kooplui hem voorgelogen hebben, en alleen gezegd hebben dat ze een definitieve vrede met de Hollandse graaf Willem wilden.

Willem sloot daarom, buiten Jan om, een verdrag met de Hollandse graaf en de Utrechtse Bisschop. Dit bestand liep echter af in Pinksteren 1406, en voor deze tijd moest Jan dus uitgeschied worden. Willem wilde zijn vader gevangen nemen in de St. Janskerk, maar dit plan werd verraden (1405).

De twist werd voorlopig bijgelegd; de ontevreden gingen echter door en Willem ging weer rustig meedoen. Zo ging er een missie naar Den Haag, die de heerlijkheden en het Land van Arkel opdroeg aan de Hollandse graaf tegen een gezamenlijke beloning van 80.000 Franse kronen en bescherming tegen de van Arkels.

Jonker Willem was alleen verteld, dat de Hollandse graaf zich wel met hem, maar nooit zich met zijn vader zou verzoenen en dat hij er dus verstandig aan deed - ter voorkoming van voortzetting van de oorlog - zijn vader uit het bestuur van het Arkelse gebied te zetten.

Voorts was het zeer verstandig een definitieve vrede met graaf Willem te sluiten. Jonker Willem wist echter niet met welk doel deze missie naar Den Haag was gegaan. Het gevolg van dit alles was dat Willem zich tijdens afwezigheid van zijn vader zich openlijk tot zijn vijand verklaarde (1406) en de touwtjes in handen nam.

Jonker Willem regeert Gorinchem

Jonker Willem zette de Jan van Arkel trouw gebleven (kabeljauwse) schepenen af en verving ze door (hoekse) magistraten.

Toen Jan van Arkel uit Gelderland (waar hij hertog Reinout bezocht had) terugkeerde vond hij de poorten van Gorinchem, de burcht en Leerdam voor hem gesloten. Hij was daarom genoodzaakt terug te keren naar Reinouts hof.

Jonker Willem, die zich nogal eens erg vlug liet ompraten en vlug van inzicht veranderde, kreeg berouw en verzoende zich weer met zijn vader. Dit echter zonder dat zijn medesamenzweerders hier iets van af wisten. De anti-Arkelsgezinde partij had de macht geheel in handen en toen zij merkten dat Jonker Willem zich tegen hen had gekeerd, droegen zij de stad over aan de Hollandse graaf Willem. Men voerde hiermee dus het plan uit, dat men van begin af aan reeds gekoesterd had.

In het voorjaar van 1407 gingen Gorinchem, Leerdam en het land van Arkel een verdrag aan met graaf Willem, dat

voor de leden van de partij die hem Arkel's gebied in handen gespeeld hadden, amnestie en schadevergoeding inhield.

De Heren van Arkel plus aanhangers werden voor eeuwig verbannen uit hun eigen land en uit het land van de graaf en al hun goederen werden verbeurd verklaard.

Gorinchem in Hollandse handen

Op 7 april 1407 werd graaf Willem in Leerdam en Gorinchem gehuldigd als de nieuwe heer, nadat op 31 maart de belofte was afgelegd de Hollandse graaf als wettige landsheer te ontvangen en te huldigen.

Enige dagen later schonk hij Gorinchem en Leerdam een handvest, waarin hij de poorters enige nieuwe voorrechten en vrijheden schonk.

Hijzelf beloofde veel in het handvest, maar de magistraat personen vonden het wel zo veilig om die gelofte ook uit te strekken tot zijn nakomelingen. De Hollandse graaf maakte hiertegen geen bezwaar; hij was immers in een opperbest humeur!

Na dus, op vorstelijke manier, vrijheden en schadevergoedingen naar alle kanten uitgestrooid te hebben, verliet graaf Willem zijn nieuw gewonnen heerlijkheid. Het bezit zou echter nog niet verzekerd zijn.

De Gelderse graaf Reinout, die zijn zwager en neef Jan en Willem van Arkel steeds heimelijk tegen Holland gesteund had, was het helemaal niet naar zijn zin, dat het sterke Gorinchem en omgeving thans Hollands waren. Zijn huwelijk was kinderloos gebleven en als naaste erfgenaam voor het Gelderse-Gulikse gebied zou bij zijn overlijden zijn neef Willem van Arkel geroepen zijn. Ook dit was een overwegende reden voor de hertog om de Arkels te steunen in hun poging het ontnomen goed te herwinnen.

Zodra men er in Gorinchem lucht van kreeg, dat Willem van Arkel in Gulik en Gelre een leger verzamelde, zond men bericht aan graaf Willem, en deze stuurde hulptroepen.

Gorinchem heroverd op de Hollanders

In de donkere en ruwe nacht van de 14e september 1407 stond Jonker Willem voor de poort en ging met enige voorvechters heimelijk de stad in. Zodra bekend was dat Arkel binnen de poorten was, sloeg de bezetting in paniek op de vlucht en verliet in grote getalen door de Kanselpoort de stad. De wacht was kennelijk niet al te best en al te dapper waren de Hollanders ook niet.

Jonker Willem had ondertussen de poort voor zijn mannen geopend en mede door de steun van de poorters, die nog steeds Arkelsgezind bleken, was Gorinchem binnen enkele uren weer Arkels bezit.

De burcht in het Wijdschild was echter nog in handen van de Hollanders, en Willem slaagde er ook de volgende dag niet in, zelfs niet door beschieting, de burcht te veroveren.

De Hollandse graaf, die hierop direkte zijn troepen verzamelde, ontving op 23 september 1407 een oorlogsverklaring van hertog Reinout van Geldere. Tot een treffen tussen de Hollandse graaf en hertog Reinout kwam het echter niet, omdat Reinout zich terugtrok naar zijn eigen land. Op deze terugtocht moest het platteland hete voor de zoveelste keer ontgelden.

Onze Luikse Elect Jan van Beierene werd weer van stal gehaald en er kwame een bestand op 29 april 1408 tussene Holland en Gelre; dat zou duren tote 2 februari 1410.

't Gehele Arkelse land, met uitzondering van Gorinchem, was nog in hete bezit van de Hollandse graaf gebleven.

Jan en Willem dragen Gorinchem overe

Van het begin van de 15e eeuw was ere nu oorlog gevoerd om het bezit van het Arkelse land. Nu het bestand begon af te lopen, zagen Jan van Arkele en zoon Willem wel in, dat zij hete Arkelse land niet meer terug zouden krijgen.

Zij gunden het echter heer Reinoute meer dan de Hollanders en daarom gaven zij, bij verdrag, op 6 augustus

1409 het recht op hun heerlijkheid over aan hertog Reinout.

Jan en Willem kregen als schadevergoeding van de hertog het slot en de heerlijkheid Oyen met het dorp en de tol. Voorts zou Reinout aan goederen, landerijen of renten nog zoveel geven, dat de jaarlijkse inkomsten ver boven de "welvaarts grens" kwamen.

Op 25 augustus d.a.v. liet Reinout zich als heer huldigen. Gorinchem was nu dus een Gelderse stad geworden, echter voor niet zo lang.

Hollands - Gelderse oorlog

Met nieuwe heftigheid werd de Hollands-Gelderse oorlog hervat. Het gehele Nedersticht mengde zich in deze oorlog en het voornaamste oorlogsveld was gelegen bij Amersfoort, dat sinds lang door de Gelderse hertog werd belegerd.

Er werden weer diverse strooptochten gehouden; de Hollandse graaf hield huis op de Veluwe en Willem van Arkel, als veldoverste van hertog Reinout, ging op zijn beurt alles rondom Amersfoort plat branden en vervolgens zijn stroop- en plundertochten tot Wageningen toe.

De Hollanders waren weer aan zet en ze liepen deze keer de Tielerwaard af; waarop de Geldersen een inval deden in 't Land van Heusden.

Van dit alles werden de boeren de dupe.

Veel succes leverde de oorlog voor de Geldersen echter niet op, zodat hertog Reinout reeds in het begin van 1412 niet ongenegen was om met de Hollandse graaf vrede te sluiten. De van Arkels waren hier natuurlijk op tegen, waarop Reinout op 15 maart 1412 het militair gezag over Gorinchem overdroeg aan Jan en Willem van Arkel. Het burgelijk bewind bleef daarentegen berusten bij hertog Reinout en zijn vertegenwoordigers.

De overdracht hielp kennelijk niet voldoende en op 26 juli 1412 werd de vrede gesloten tussen hertog Reinout en Willem de Hollandse graaf.

Bij het sluiten van het verdrag tussen Reinout en Willem van Beyeren was Willem van Arkel ook aanwezig (Jan was buiten gesloten). Willem bezegelde het verdrag en deed afstand voor zich en

zijn erfgenamen van zijn rechten op Gorinchem en haar schependom t.b.v. Willem van Beyeren.

De koopsom bedroeg 100.000 Franse kronen, waarvan 29.000 direkt bij de overgifte betaald moesten worden.

Zo was dan Gorinchem met het Land van Arkel na lange en hardnekkige strijd aan het gebied van de Hollandse graaf toegevoegd en hiermee eindigde de heerschappij van de heren uit het geslacht Arkel over het Arkelse Land. Nog is echter de geschiedenis niet afgelopen waarin een Arkel een role speelt.

GORCUM IN OORLOGSGLOED

Jacob van Paffenrode: Rey van Gorcumse burgers

Wat twist en tweespalt van de Vorsten
Dikmael onnoosel bloed vermorsten,
Hoe 's heeren misslag wierd geboet
Met storting van onschuldig bloedt
Van zijn getrouwe onderdanen
Blijkt aan dees speel-pop van geweld
Soo dikmaels door de kling gestelt
In bloed-bad, en in borger tranen.

Wat ramp sit ons weer op de hilen!
De vijand dekt de stroom met kilen
En heeft de bloed-vlag weer ontrolt!
Sal Gorcum nu soo lang gesolt
Van dit rampsalige krakeelen
Weer sacken in een oorlogsgloed?
Sijn wallen zijn noch klam van bloed,
En moet het weer de treurrol spelen!

Indien de groote heeren wisten
Op hoe veel ramp dat hare twisten
Den armen ingeseten staen
Hoe bitter, 't geen dat sy begaen
Den trouwen borger moet besuren,
En hoe dat haer oneenigheyd
Bij wees en weduw- werd beschreyt
Sy wachten haer van oorlogsvuren.

Uit dit gedicht blijkt wel hoe zwaar de bevolking van de stad te lijden had van de vele oorlogen rond Gorcum. Dit gedicht staat in "Ik zing van mijn Gorcum" van dhr. H.F. van Peer.

- BOB NATER -

WILLEM CONTRA JACOB

Het heeft lang geduurd, maar nu heeft graaf Willem van Beyeren dan eindelijk de stad Gorinchem in zijn bezit. Hij wilde de stad voorgoed hebben en zag gevaar in de burcht van de van Arkels in het Wijdschild. Hij liet het kasteel dan ook tot de grond toe afbranden (volgens van Goch); Kemp is echter de mening toegedaan dat de haat van Willem van Beyeren tegen de van Arkels zo groot was, dat hij dit trotse symbool van de eens zo machtige van Arkels niet meer wil zien, en het daarom liet afbreken.

Het kasteel was in ieder geval verdwenen en een nieuw kasteel verrees aan de zuidzijde van de stad aan de Merwede. Ook ontnam graaf Willem de stad haar eerste wapen en beval dat voortaan de stad zijn wapen zou voeren.

Als graaf Willem in 1417 sterft, gaat de stad over aan Jacoba van Beyeren. Haar oom, Jan van Beyeren, bevalt dit echter helemaal niet en hij probeert de stad in handen te krijgen. Aan zijn zijde hebben zich direct Willem van Arkel en Jan van Egmond geschaard.

De strijd rond Gorinchem

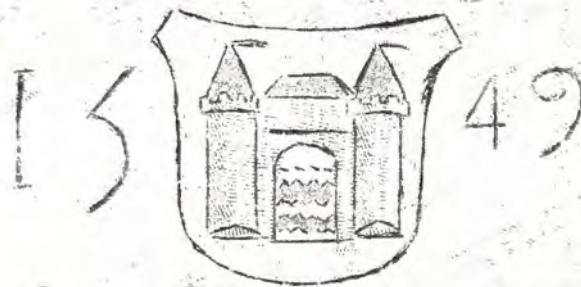
Op 21 november 1417 kwam Jan van Egmond voor de stad Gorinchem met zijn leger. Het gelukte hem, door hulp vanuit Gorinchem, binnen te komen en de stad, behalve het kasteel aan de Merwede, te veroveren. Willem van Arkel had ook een Gelders-Luiks leger-tje weten samen te stellen en trok enige tijd later de stad binnen. De Hoekse partij van Jacoba zat ondertussen ook niet stil en Jacoba schepte zich in met 6000 man, onder aanvoering van Willem van Brederode, ter herovering van de stad. Doordat het slot aan de Merwede nog in handen was van de Hollanders, kostte het haar geen moeite zich te ontschepen. Willem van Arkel had onder-tussen een gracht laten graven tussen het slot en de stad. Veel hielp dat niet, want zodra er een bres geslagen, geschoten was in de stadsmuur door de poorters van Utrecht en Amersfoort, stroomden ze de stad binnen, gevolgd door de Hollandse troepen.

De slag in de Revetsteeg

Op 1 december werd er tussen beide legers heftig in de stad gestreden. Jacoba's troepen behaalden door hun numerieke meerderheid de overwinning. Meer dan 1000 man moesten er in dat gevecht aan de zijde van van Arkel en Egmond sneuvelen. Ook Jonker Willem sneuvelde in de strijd. Jan van Egmond en andere Gelderse edelen werden gevangen genomen. Aan Hollandse zijde was de legeraanvoerder, Walraven van Brederode, gesneuvelde.

Het lichaam van Jonker Willem werd in de grafkelder van zijn familie in het O.L.V. koor van de St. Janskerk bijgezet. Later onthulde men op de plaats waar men vermoedde dat Willem gesneuveld was, een gedenksteen. In 1549 onthulde Philips II een nieuwe steen en deze kan men heden ten dage nog bewonderen in de Revetsteeg.

DOEMEN SCHREEF
DEN 1 DECEMBER
MCCCC EUIEN
EEN

DOE BLEEF DE EDELEN
HOOG GEBOREN
WILLEM VAN ARKEL
VOOR DESEN STEEN

Twee Gorcumse geschiedschrijvers over deze periode

Over de handelingen van Jan en Willem in de Arkelse oorlogen bestaan verschillende meningen.

Door een oude schrijver (Pauw) worden zij als edele en goede Heren afgeschilderd, die steeds het beste met Gorinchem voor hadden, maar die door de omstandigheden er wel eens toe gedwongen werden tegen de stad te handelen. Velen hebben Pauw een Kabeljauwse schrijver genoemd, die een subjectieve mening (ten gunste van de Kabeljauwen en de van Arkels) verkondigde.

Kemp echter, noemt heer Jan V van Arkel een "opgeblasen, hooveerdighen en ongenadigen quast" en ook Jonker Willem komt er bij hem niet zo best af. Meerdere keren beticht Kemp hem ervan dat hij een overloper, verrader en een leugenaar is.

Zoals in veel gevallen zal ook hiern de waarheid wel in het midden liggen. Jan en Willem zullen misschien niet altijd goed en eerlijk gehandeld hebben, maar toch zullen ze zich zekern ingespannen hebben om Gorinchem voorn de Arkels te behouden.

De belevenissen van Jan V van Arkel

We hebben nu gezien wat er met Jonker Willem is gebeurd, maar waar is Jan V van Arkel gebleven?

Jan V was in 1415 gevangen genomen door de heer van Zevenbergen en nog enige Hollandse edelen. Dit gebeurde toen hij terugkwam uit Brussel, waar hij de uitvaart van hertog Antonie van Brabant had bijgewoond. Van 21 sept.-3 juni 1417 zat hij gevangen in 's-Gravenhage. Zijn Hollandse en Utrechtse goederen werdenn verbeurd verklaard. Van 's-Gravenhage werd hij naar het slot te Gouda vervoerd, waar hij opgesloten zat totn 1425, toen hij door Philips de Goeden van Bourgondië in vrijheid werd gesteld.

In Leerdam en Schoonrewoerd, beiden niet begrepen in het koopcontract vann 1412, werd hij weer ingehuldigd (in 1428). In aug. 1428 overleed hij inn

Leerdam en met hem stierf het oude en machtige geslacht der Gorcumse Arkels. De Arkels leefden echter voort in de Heukelumse Arkels.

ARKEL - UW TROTS WAS NIET TE TEUG'LEN

H.A. van Goch

O, Arkel, stout geslacht,
Uw trots was niet te teug'len!
Verland zijn nu uw vleug'len,
Vernietigd is uw macht.

Zoo, stort een arend, trotsch,
Die, blind door eerezuchts droomen,
Tracht tot de zon te komen,
Verpletterd op de rots.

Geen Arkel zal nu meer
Nu 't zwaard is bot gestreden
In Arkel's land en steden
Gehuldigd zijn als Heer.

Aan Hollaënd hecht zich thans,
Wat Arkel eertijds hoorde:
Waar eens uw roemzon gloorde,
O, Arkel, doft haar glans.

Dit is een deel uit een cantate, met muziek van J. Paardekoper jr., die de ondergang van de Van Arkel's in 1417 tot onderwerp heeft, uitgevoerd op 14 oktober 1903 in De Doelen te Gorinchem door het Mannenkoor Caecilia.

Uit: Ik zing van mijn Gorcum, liedjes verzameld door: H.F. van Peer (1971).

- B.W. NATER -

GUD - STOUT - STERK -

door H.F. van Peer

Als de Gorcumse kroniekschrijvers Pauw en Kemp het bij het juiste eind zouden hebben gehad, waren de Van Arkels van bijzonder gewicht, gesproten van 'edel geslachten'.

Nou hebben wij zachtjes aan wel geleerd die kroniekschrijvers met kritische blik tegemoet te treden en zo nu en dan eens te glimlachen of zelfs te schateren om wat ze ons durfden voor te zetten. Maar vergeet niet, zij schreven eeuwen geleden in een andere tijd en hun opdracht of intentie was vooral de glorie van hun Heren te bezingen en ze zo edelmoedig en krijgshaftig mogelijk te maken, vaak ook godvruchtig en rechtvaardig. Daarnaast van hoge ouderdom, omringd met rijkdom en deftigheid.

Bij de Van Arkels is het niet anders en je ontmoet vaak als je al die goede eigenschappen leest. Voeg er voor onze Heren dan nog een grote dosis stoutheid en sterkte aan toe en ze staan hoog boven de gewone mens van toen verheven en ook wij mogen in onderdanigheid naar hen opzien.

TROYANEN

Na deze inleiding zult u begrijpen, dat ik wat speels de kroniekschrijvers hanteer en ik laat het graag aan uw fantasie of realiteitszin over hoe u dit alles wilt taxeren.

Over de oudheid van ons geslacht hoeft u niet meer te twifelen nadat Dircke Franckenszoon Pauw heeft gezegd:

'Die edele heeren van Arckel zijn waarachtige Troyanen van den edelene heeren van Troyen ...'

En wie gelooft er notabene niet in hune stoerheid? Zij waren 'stout endee sterck van leden als gyganten endee reusen'. Trouwens, dat zal het vervolg van dit verhaal u nog wel leren.

En het moeten ook nog knappe jongense zijn geweest, want Kemp komt al heele vroeg in de geschiedenis met een zekere Heyman van Arkel voor het voetlichte die 'brald met schoonheyd en klem van armen'. Vrouwe Verana kwam onder zijn bekoring en 'door hittige herts-tochten

verliefd', vlucht met hem in Vranckrijck, daer hyse trouwt, en vier kind'ren aan haar wan', en als u dan ook nog weet, dat dit nu de beroemde vier Heemskinderen zijn, wel, dan is uw Arkels geluk toch wel compleet.

DE ARKELSE ZWAAN

Al aan het begin van de zevende eeuw moet een van Arkel het Arkelse Land in cultuur hebben gebracht, maar onze Jan vlucht met zijn gezin en gezellen voor de Friezen, Denen en Noormannen naar Pierlepont in Frankrijk.

Zijn kleinzoon Jan kwam door de merkwaaardige Arkelse drift in moeilijkheden en moest Frankrijk ontvluchten. Toen 'werdt hij denckende op dat onbewoonde landt van Arckel' en hij zette met 'wijf ende kijnderen ende alle zijn huysgesinē koers naar zijn grootvaders gebied.

Als hij dan voer op de Alm in de Heerlijkheid Altena geschiedde het wonder: 'een schoone swaan komt snorren, over langhs, over dwars, dane voor, dan achter, dan aan d'een, dane aan d'ander zy van de Schepen, alse of sy desen aankomende Heer wilde begroeten en geleydenē daald end'licke in 't waterē en swemt vooruyt'. Kemp spreekt van 'dien lang-gehaldden leydsman met sijnen witten Wapenrock' en vindt u het nu vreemd, dat Jan vane Arkel de zwaan volgde en daar waare deze edele vogel aan wal ging eene nederzetting stichtte? Dat was aane de Linge bij de Arkelse Dam! Die zwaan ontging de Arkelse danke niet en vandaag nog is hij de trotsee schildhouder van het Arkelse wapen. En terecht!

KONINKLIJK EN KEIZERLIJKe

'Machtig rijck van Goud, en Silver', dat waren zij. Is het te verwonderene dat er daarom in Arkel een sterktee kwam zo schoon dat hij de Koninklijke Burcht werd genoemd.

Maar ... dat was nog niet genoeg ene zo onstond in het begin van de dertiende eeuw, nadat Jan van Arkel Gorcum had 'gesticht', in het Wijdschilde

De Arkelse zwaan

ten oosten van de stad een nog trotser kasteel, dat zijns gelijke niet had - de Keizerlijke Burcht.

En dan komt in het midden van de dertiende eeuw de meest beroemde Jan naar voren: JAN DE STERKE.

'Om zijn grootte van lichaam, armen en beenen, eer een machtigh Reus, als een bovenmaten groot man gelijk, soo ik zelfs met oog-sienlijkheid ten deele kan betuygen over het aanschouwen van de gebeenten der Heere van Arkel, in 't jaar 1604, doe de selve

opgegraven en in de verheven Tombe geleyd wierden', zegt Kemp.

Kemp, die later zijn beenderen heeft aanschouwd 'soo langh uytstekende tegen d'and're als groote-mans-gebeenten, tegen die van Kinderen'.

U behoeft dus niet aan die sterke Jan te twifelen. En mocht dat toch nog het geval zijn, dan volgt voor deze zwakke twijfelaars zonder echte Arkelse ruggegraat hieronder het volledig waarheidsgetrouwe verhaal.

JAN DE STERKE

'Hy, sittende op eenen gezadelden Hengst, sloegh zijn handen en armen. om eenen balk, 't peerd, met zijn dieen (dijen) van d'aard met alle vier de voeten opheffende, dat het deur den drangh van pijn overluyd o.e schreette: Een groote kracht, Sterke mannenkracht verr' te boven gaande'. Als u dat geen krachttoer vindt, weet ik het niet meer.

Jan de Sterke trok zich aan een balke van de Laag-Arkelpoort (aan het einde van de Arkelstraat) omhoog, klemde zijn paard tussen zijn dijen en tilde het edele dier zo van de grond. Dat was nog eens kracht, zo 'dattet peert luyde creet van grooter pijn'. Het deed onze Kemp zingen: 'Den sterken Jan, wiens daad deese uyr nōch leeft, Dat hij een grooten Henghst van d'aard geheven heeft, De handen om een balk, de beenen toegenepen, En soo het beest heel los van dēeirdee opgegrepen'.

Door de loop van de eeuwen werd hete verhaal van Jan de Sterke verteld en uitgebeeld. Zo staat het in een cartouchesteen van de Gorcumse Waterpoort, thans nog te zien in de tuine van het Rijksmuseum te Amsterdam. En luidt Gorcums wapenspreuk niet: 'Fortes creantur fortibus.' - 'Sterken brengen sterken voort'? In de hele geschiedenis komen de Van Arkels er steeds weer uit als stoer en sterk:

Egmond de oudste
Arkel de stoutste
Brederode de edelste
Wassenaar de wijste.

En het was met Jan de Sterke heus nie³ afgelopen. In het begin van de 14e eeuw waren het nog echte mannetjesputters:

'Den grave (Guijdo van Vlaenderen), aensiende de heer van Arckel ende alle zijn volck, merckende dat die heer van Arckel ende dat volck dat hij bij hem had, alsoo groot van

licham ware ende alsoo sterck daerbij, ende dat zij soo stout ware om voor int vreesselijkste van de strijt voor te strijden, ende dat elcken van hen aten wel twee mannen spijsen, ontfinck hem ende nam hem aen'. Kijk, als je zo groot en zo sterk bent, dan mag je ook wel voor twee kerels eten!

Jan van Arkel de Sterke

STERKE VERHALEN

Och ja, het zijn sterke verhalen, maar mooi zijn ze en om zo nu en dan eens te lezen, tussen alle zware verhalen door, is ook wel eens prettig, want van altijd maar droge documentene wordt je op den duur zo stoffig. Wilt u uitvoeriger sterke Arkelse verhalen en ook andere Gorcumse vertelsels lezen, neem dan eens mijn boekje 'Sterke Gorcumse verhalen' met weinig waarheid en veel fantasie, maar wat is het leven zonder wat fantasie.

OVERZICHT

van de gebeurtenissen in Gorinchem e.o. tijdens de heerschappij van de Heren van Arkel (1253-1417).

	blz.
1227 Herbaren van der Lede, stamvader der heren van Arkel voor het eerst genoemd.	7/8/12
1253 Omstreeks deze tijd verkreeg Jan van Arkel I, de sterke, "Gorinchem" (d.m.v. koop of afstamming).	12
1267 Stichting van de "keizerlijke burcht" in het Wijdschild door Jan	22/23
1264 (23 aug.) Jan van Arkel I wordt voor de laatste maal vermeld. Hij sterft, volgens de oude schrijvers, in 1272 (15 mei).	8/13/22
1282 (23 feb.) Floris verklaart, dat hij aan "de mannen van de heer van Arkel te Gorinchem" dezelfde tolvrijheid zal geven, die zij nu genieten indien "villam predictam" t.g.v. overstromingen verplaatst zou moeten worden.	14
1287 (4 juli) De hertog van Brabant schenkt aan de stad tolvrijdom door zijn landen voor bewezen diensten.	15
1297 (27 maart) Jan van Arkel II sneuvelt in de slag bij Vronen.	8/14
1297 (12 aug.) Jan van Arkel III voor het eerst genoemd.	8/15
1316 De stad door hongersnood geteisterd.	15
1326 (18-23 aug.) Jan van Arkel III gestorven.	15
1327(?) Jan van Arkel IV trouwt met Ermgard (?) van Cleve.	15/20
1334 (23 nov.) Hevige storm, waardoor veel mensen en vee verdrinken.	16
1350 De Hoekse en Kabeljauwse twisten ontstaan. Gorinchem aan de zijde der Kabeljauwen	24/26/27
1359 (27 april) Hertog Albrecht belooft aan de stad Dordrecht, dat hij met de heer van Arkel geen dading zal aangaan voordat deze alle schade vergoed heeft, die hij de stad heeft aangedaan.	17
1360 (begin mei?) Heer Jan van Arkel IV overleden.	8/18
1360 (7 mei) Otto van Arkel komt voor het eerst als heer van Arkel voor.	25
1361 De kerktoren door de bliksem getroffen, gedeeltelijk afgebrand.	
1363 (vastenavond) Otto van Arkel geeft een tournooispel te Gorinchem, waarbij Albrecht van Beyerens tegenwoordig is.	25
1365 De oude Wolpherensche dijk gemaakt.	
1382 (11 nov.) Otto van Arkel schenkt de stad het eerste (?) handvest.	25
1388 Oorlog tussen Heer Otto en de Heer van Vianen (de meiboomoorlog). De Gorcummers verbranden en verwoesten het land van Vianen.	25
1388 (14 september) De stad, nog grotendeels bestaande uit houten gebouwen, bijna geheel afgebrand.	25
1389 (24 juli) De bisschop van Utrecht en hertog Albrecht doen uitspraak in de geschillen tussen Heer Otto van Arkel en de Heer van Vianen.	25
1390(?) De Gorcummers trekken, tijdens afwezigheid van Otto van Arkel, opnieuw het land van Vianen binnen, maar worden bij Lakerveld verslagen.	25
1392 (21 juni) De heer van Vianen sluit, ook namens de hertog van Gelre, een bestand met Heer Otto van Arkel en diens zoon.	25
1396 (26 maart) Heer Otto overleden en te Gorinchem in de St. Janskerk begraven.	8/25
1402 De stad Utrecht belooft Albrecht van Beyerens te zullen bijstaan om Jan van Arkel V aan te tasten.	26/27
1402 (29 juni) De stad door Albrecht van Beyerens en Utrechtenaren belegerd.	27/28

jaart.	Omschrijving van de gebeurtenis	blz.
1402	(29 aug.) Albrecht van Beyerens, die in het beleg der stad reeds 10.000 (?) man verloren heeft zonder haar te veroveren, stelt Jan van Arkel voor, dat deze een voetval zal doen en om genade bidden. Ook moet Albrechts vlag een dag van de burcht wapperen. Jan van Arkel accepteert deze voorwaarden en de vrede keert weer. Jan blijft in het bezit van Gorinchem.	28
1405	Willem van Arkel (zoon van Jan V) bevrijdt 33 rijke Gorcumse burgers (?) door graaf Willem van Beyerens (zoon en opvolger van Albrecht) te Woudrichem gevangen gehouden en verbrandt de stad.	28
1405	Twist tussen Jan van Arkel en zijn zoon Willem. De laatste wil zijn vader gevangen nemen in de St. Janskerk, doch zijn voornemen, verraden zijnde, mislukt.	29
1406	(1 april) Willem van Arkel belooft de stad getrouw bij te staan en te beschermen tegen zijn vader en diens aanhang, op zijn eer.	29
1406	(7 dec.) Bestand van de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland met Willem van Arkel van 20 dec. tot Pinkster daarop.	29
1407	(16 april) Willem van Beyerens door verraad in de stad gekomen, wordt tot heer van Gorinchem gehuldigd.	30e
1407	(14 sept.) Willem van Arkel herneemt de stad, vanaf de Robbertstoren, behalve de burcht, die Hollands blijft.	30
1407	(23 sept.) Hertog Reinoud van Gelder verklaart Willem van Beyerens de oorlog.	30
1408	(29 april) Bestand tussen Reinoud van Gelder en Willem van Beyerens tot 2 feb. 1409 gesloten.	30e
1409	(6 aug.) Jan van Arkel en zijn zoon Willem dragen de stad over aan Reinoud van Gelder. De stad wordt daardoor Gelders gebied.	30/31
1412	(15 maart) Verdrag tussen Reinoud van Gelder en Jan en Willem van Arkel, waarbij de laatsten zich verplichten de stad van eerstgenomde aan te nemen, en oorlog te voeren tegen Willem van Beyerens.	31
1412	(26 juli) Reinoud van Gelder draagt de stad en haren heerlijkheden op aan Willem van Arkel. Deze verkoopt haar aan Willem van Beyerens voor 100000 Franse kronen (f 300.000), waardoor Gorinchem en het land van Arkel aan het gebied van de Hollandse graaf wordt toegevoegd.	31
1412	(26 juli) Willem van Beyerens brandt de "keizerlijke burcht" der Arkels aan de oostzijde der stad tot de grond toe af en ontnemt de stad haar eerste wapen. Voortaan zal het zijn wapen voeren.	23/32
1417	Willem van Beyerens sterft, Jacoba van Beyerens wordt tot Landsvrouw gehuldigd.	32
1417	(21 nov.) Johan van Egmond overrompelt de stad t.b.v. zijn zwager Willem van Egmond, die de stad, behalve het kasteel aan de Merwede, in bezit neemt.	32
1417	(1 dec.) Jacoba van Beyerens komt met haar moeder Margaretha van Bourgondië en 6000 gewapenden onder aanvoering van Walraven van Brederode op het kasteel aan de Merwede aan, ter herovering van de stad.	32
1417	(1 dec.) Willem van Arkel sneuvelt in een gevecht tegen de krijgslieden van Jacoba van Beyerens in de Revetsteeg, en wordt in de grafkelder der Arkels in de kerk begraven. Ook Walraven van Brederode, aanvoeder van Jacoba's troepen, sneuvelt.	32
1428	(Aug.) Jan van Arkel V sterft te Leerdam.	8/33

Samengesteld door R. van Acquoy

LITERATUURLYST

door Mr. J.W. Groesbeek

Onderstaande literatuurlijst is in tweeën gesplitst, vóór en na 1940. Weggelaten zijn handschriften, aantekeningen in collecties, oorkondeboeken, regestenlijsten, etc. Het is ondoenlijk er deze ook nog alle bij te geven.

Oudere literatuur over de van Arkels en Gorinchem, chronologisch gerangschikt

- 1.nW. van Gouthoeven: "D'oude Chronyke ende historien van Holland, Zeelandn ende Utrecht", 2e druk, 's-Gravenhage 1636.n
- 2.nS. van Leeuwen: "Batavia Illustrata", 's-Gravenhage 1685.n
- 3.nA. Kemp: "Leven der doorl. heeren van Arkel ende jaarbeschrijving dern stad Gorinchem", 1656.n
4. Antonius Matthaeus: "de vita et rebus gestis dominorum de Arkel". In "Veteris aevi analeita", 1e druk, deel V p.201, 1738.
5. Mr. C. van Zomeren: "Beschrijvinge der stadt Gorinchem en landen van Arkel", 1755.
- 6.nJ. Kok: "Vaderlandsch Woordenboek", Amsterdam, deel 4 p. 1227 e.v., 1786.
- 7.nMr. J. van Lennep en W.J. Hofdijk: "Merkwaardige kasteelen in Nederland", Amsterdam 1854, deel 1 p. 101 "het kasteel van Arkel".
- 8.nH.A. van Goch: "Van Arkel's oude Veste", 1898.n
9. J.C. Ramaer: Geografische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en de Nieuwe Maas in de M.E." in de Verhandelingen van de Koninkl. Akademie van Wetenschappen, 1900.
- 10.nDr. J.F.D. Blöte: In "Bijdragen voor Vad. Geschiedenis en Oudheidkunde", 4e reeks, VI, 1907, pag. 1, "over de oorsprong der Arkels".n
- 11.nDezelfde: "das Arkelse Helmzeichen" in "Zeitschrift für deutsche Altertum und Literatur", Band 48, p. 371.n
12. Jhr. dr. W.A. Beelaerts van Blokland: "De graftombe der Arkels in de kerk te Gorinchem", in "de Ned. Leeuw", 1928 p. 98.
13. W.F. Emck: "Kroniek van Gorinchem", 1929, uitgave J. Noorduyt en Zn.
14. Drs. W.A. van der Donk: "Iets over Gorcum's ouderdom en eerste stadrecht", fa. A.H. v. Andel Jzn., Gorinchem 1930; en "Iets over Gorcum's oudste stadrecht (1287)", zelfde uitgave 1932; en "Gorcumse Oudheden I en II (1933) en III (1938)".
15. Dr. H. Bruch: "Dirk Frankensz. Pauw, Kronycke des lants van Arkel ende der stede van Gorcum", diss. 1931.

Nieuwere literatuur over de van Arkels en Gorinchem, chronologisch gerangschikt

1. Mr. J.W. Groesbeek: "Iets over de afkomst der heren van Arkel". In "Nederlands archief voor genealogie en heraldiek", 3e jrg. afl. 2, 1940.
2. Dr. H. Bruch: "Middeleeuwse rechtsbronnen van Gorinchem", uitgave dr. H. Bruch in de serie: "Oud Vaderl. rechtsbronnen", 3e reeks, no. 8, 1940.
3. J.de Groot: "Arkelliana Vetera" in "Nederl. Leeuw", dec. 1941.n
4. Drs. W.A. van der Donk: "Gorcumse Oudheden", deel IV t/m X 1941-1965.n
5. Mr. J.W. Groesbeek: "Arkelliana Vetera", in "Ned. Leeuw", juni 1942.n
6. H.nvan Hoogdalem: in "Oud Gorcum", Varia, 1962, pag. 10 e.v. "Controversen ende differenten tusschen die van Dordrecht ende die van Gorinchem".n
7. Dr. O. Merckens, mr. J.W. Groesbeek, kolonel J.P. de Man: "Arkelliana Vetera" in de "Ned. Leeuw", 1943.n
8. Mr. J.W. Groesbeek: "De genealogie en de bouwgeschiedenis van het kasteel" in "Heemschut", 30e jrg. juni 1953, no. 3.n
9. Mr. J.W. Groesbeek: "De Heren van Arkel" in de "Ned. Leeuw", 1954.n

vervolg nieuwere literatuur

- 10.aH. van Hoogdalem: in "Oud Gorcum Varia 1965", p. 42, "Het tweede Arkelsee Tijdvak".
- 11.aMr. A. Telders in "Oud Gorcum Varia 1965", pag. 53: "Het einde van het eerste Arkelse tijdvak".
- 12.H. van Hoogdalem: "De graftombe der van Arkels in de Ned. Herv. kerk" in het "Nieuwsblad van Gorinchem eo", 12 febr. 1969.
- 13.aDr. C.A. Rutgers: "Jan van Arkel, bisschop van Utrecht" in "Bijdragen XXXIV van het instituut voor M.E. Geschiedenis der R.U. te Utrecht", 1970.a
- 14.aMej. dr. A. Johanna Maris: "De sterfdata van heer Jan III van Arkel en zijn eerste echtgenote Mabelia van Voorne" in de "Ned. Leeuw", 1971.a

Bronvermelding illustraties

- pag. 14 Oud Gorcum Varia 1961 pag. 39. (getekend door R. Stamkot)
- " 20 Artikel in Nieuwsblad voor Gorinchem eo door dhr. van Hoogdalem op 12 feb. 1969.
- " 22 Kaart uit 1815, aanwezig in het gemeente archief (get. R. Stamkot).
- " 24 "Geschiedenis van de Lage landen" door Jaap ter Haar blz. 367 (get. R. van Acquoy).
- " 28 Onze Streekhistorie deel 1, "Onze Heren in de M.E." door G.B. Pelikaan blz. 12 b (get. R. van Acquoy).
- " 32 Oud Gorcum Varia 1961 pag. 40 (get. R. Stamkot).
- " 35 Gorinchemse Sterke Verhalen (get. R. van Acquoy).
- " 36 Onze Streekhistorie, deel 1, "Het sprookje en de waarheid" door H.F. van Peer blz. 29 (get. R. Stamkot).

Noten, behorende bij het artikel over de burchten der Arkels, blz. 21-23

1. Stichting 1) Herbaren (1227-1264), zoon van Floris v.d. Leede (1204, 1207)
- 2.aPlaatsbepalinga 1) Abraham Kemp "Leven der doorluchtige Heeren van Arkel ende jaarbeschrijving der stad Gorinchem" 1656.
- "K B A 2) Kemp pag. 37/38
- o u a r a 3) Zie mijn artikel in de schoolkrant van de O.B.S. Arkel over de Arkelse kerk 1971:
- n r k 4) Volgens v. Goch "Van Arkels Oude Veste" 1898, blz. 61
- i c e 5) Zie drs. W.A. v.d. Donk: Gorcumse Oudheden VII, 1955.
- n h l 6) Haara = hoger gelegen terrein
- k t" 7) Nola = overblijfsel van dijk, verhevenheid in weiland.
- l 8) Avelingen = stuk grond langs dijk, tot steun dienende.
- ij t 9) Zie: "Oud Gorcum Varia" 1963
- k e 10) Vergelijk bijv. Hillegersberg
- e 11) Zie drs. W.A. v.d. Donk: Gorcumse Oudheden V
- 12) Volgens Kemp
3. Omschrijvinga 1) Kemp pag. 37/38
- 2) v.aGoch pag. 61a
1. Stichtinga 1) Door overname van de heren van Benthem
- 2) v.aGoch pag. 61a
- "Keizerlijke 3) Kemp pag. 37/38
- Burcht" 4) v.aGoch pag. 61a
5. W.F. Emck "Kroniek van Gorinchem" 1230-1927, 1929a
- 2a Plaatsbepaling 1) Kaart aanwezig in het gemeente archief Gorinchem.a
- 2) Drs. W.A. v.d. Donk: Gorcumse Oudheden VIIa
- 3) idema
- 4) Aanwezig in het gemeente archief Gorinchema
- 3.aOmschrijvinga 1) Kemp pag 37/38.

TEUNIS VAN ANDEL N.V. GORKUM

* olieprodukten

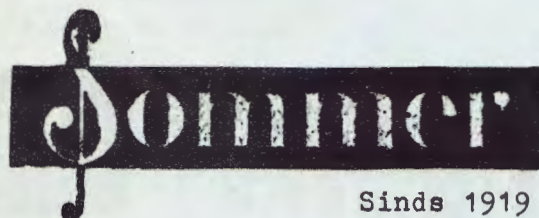
HAARDOLIE - HUISBRANDOLIE - GASOLIE
BEZINE - MOTOROLIE - SMEERMIDDELEN - enz.

* herli-chemie

ZUINIGE, ZELFWERKENDE INDUSTRIELE
REINIGINGSPRODUKTEN VOOR ELK
VERVUILINGSPROBLEEM

import - export - groot & kleinhandel

Havendijk 74A - Tel. 24944

Sinds 1919

radio
televisie
muziek

8 SPECIAALZAKEN

GORINCHEM
SLIEDRECHT

DORDRECHT
WERKENDAM

NATUURSTEEN -
HANDEL

V.de Groot & Zn.
Handelskade 5
Gorinchem

Tel. 22815

LAAT UW FIETS NIET UITRUSTEN
MAAR RUST UIT OP UW FIETS

Koop een nieuwe fiets, of laat uw oude goed nazien bij:

HAGEMEYER

bromfietsen
rijwielen

GILDENWEG 137 - GORINCHEM

Tel. 24036

Als speciaalzaak in bedrijfskleding brengen wij

VOOR IEDER VAK
HET JUISTE PAK

Ook voor

VERPLEEGSTERSUITZETTEN

MAGAZIJN

„de werkmán”

Langendijk 10 - Gorinchem - Tel 22789

ben poot

byoutiek - kunstnijverheid - luxe
huishoudelijk - posters

Piazza center 37-39 Gorinchem

tel. 25155

Uw voordeel in dranken

SHERRY	2.1 l	9.95
SPAANSE TAFELWIJN	2.1 l	9.95

van GOOL's

SLIJTERIJ - WIJNHANDEL

Twijnderstraat 3 tel. 24266

Nonnenveld 10 tel. 22685

BERT
STAM
KOT!

te kent voor

U: portretteren
pentekeningen
affiesjes

BERT STAMKOT

Schepenenstr. 2A
Gorinchem
Tel. 24662